

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ
Τμήμα Νοσηλευτικής

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Συσχέτιση εθελοντισμού - αλτροουιστικών κίνητρων και ναρκισσισμού σε πληθυσμό φοιτητών Νοσηλευτικής

ΝΙΚΟΛΕΤΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΝΟΣΗΛΕΥΤΡΙΑΣ ΠΕ

Ιούνιος 2016
ΣΠΑΡΤΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ
Τμήμα Νοσηλευτικής

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ»
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Συσχέτιση εθελοντισμού - αλτρουιστικών κίνητρων και ναρκισσισμού σε πληθυσμό φοιτητών Νοσηλευτικής

ΝΙΚΟΛΕΤΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΝΟΣΗΛΕΥΤΡΙΑΣ ΠΕ

Μέλη Συμβουλευτικής Επιτροπής

Επιβλέπων μέλος ΔΕΠ: Σοφία Ζυγά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Μέλος: Γεώργιος Πανουτσόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος: Στυλιανός Κατσαραγάκης, Λέκτορας

Ιούνιος 2016
ΣΠΑΡΤΗ

Copyright © Νικολέτα Θεοδωρακοπούλου, 2016
Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των απαιτήσεων του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Ειδίκευσης «Διοίκηση Υπηρεσιών Υγείας και Διαχείριση Κρίσεων» του Τμήματος Νοσηλευτικής. Η έγκρισή της δεν υποδηλώνει απαραίτητως και την αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι αποτέλεσμα δικής μου δουλειάς και δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής. Στις δημοσιευμένες ή μη δημοσιευμένες πηγές που αναφέρω έχω χρησιμοποιήσει εισαγωγικά και όπου απαιτείται έχω παραθέσει τις πηγές τους στο τμήμα της βιβλιογραφίας.

Υπογραφή:

Η Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Όνοματεπώνυμο

Όνοματεπώνυμο

Όνοματεπώνυμο

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	8
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
ABSTRACT	11
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	13
ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ «ΑΝΑΓΚΗ»	17
Ψυχολογικές θεωρίες	17
Ταξινόμηση αναγκών σε επίπεδο ατόμου και κοινωνίας.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ	27
Βιομηχανική Επανάσταση – Ο ρόλος της Εκκλησίας και της ιδιωτικής εθελοντικής πρωτοβουλίας	27
Ίδρυση του Νεοελληνικού Κράτους - Η συμβολή της Εκκλησίας και της ιδιωτικής εθελοντικής πρωτοβουλίας	30
Σύγχρονη εποχή – Εθελοντικός Μη – Κερδοσκοπικός Τομέας	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ	41
ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο : ΣΥΖΗΤΗΣΗ	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο: ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	83
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ	86

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... 87

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ..... 92

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την περάτωση της παρούσης διπλωματικής εργασίας, μου δίνεται η ευκαιρία να σημειώσω ότι είναι ιδιαίτερα δύσκολο και κοπιαστικό να ολοκληρώσεις το έργο που ξεκινάς κάποια στιγμή, έχοντας ταυτόχρονα και άλλες υποχρεώσεις που πρέπει να διεκπεραιώσεις. Χρειάζεται υπομονή, δύναμη και προσήλωση στο στόχο που έχεις θέσει.

Σ' αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα της διπλωματικής μου εργασίας Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κ. Σοφία Ζυγά για τη συμπαράσταση, την καθοδήγησή και την πολύτιμη συμβολή της σε κάθε φάση ολοκλήρωσής της. Οι οδηγίες της και οι υποδείξεις της υπήρξαν καθοριστικές για την υλοποίηση του όλου εγχειρήματος.

Επίσης ευχαριστώ θερμά τα μέλη της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής, τον Επίκουρο Καθηγητή κ. Γεώργιο Πανουτσόπουλο και τον Λέκτορα κ. Στυλιανό Κατσαραγάκη για τις εύστοχες παρατηρήσεις τους, την καθοδήγηση και την ενθάρρυνση που μου παρείχαν όλο αυτό το διάστημα.

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ- ΑΛΤΡΟΥΙΣΤΙΚΩΝ ΚΙΝΗΤΡΩΝ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΥ ΣΕ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

ΝΙΚΟΛΕΤΑΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΟΣΗΛΕΥΤΡΙΑΣ ΠΕ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εισαγωγή: Η έννοια του εθελοντισμού συνδέεται με την αλληλεγγύη και την ανιδιοτελή προσφορά. Ο εθελοντισμός εκφράζεται με πολλούς τρόπους, ο καθένας από αυτούς με τη δική του φυσιγνωμία και μέθοδο δράσης. Κοινό χαρακτηριστικό όμως όλων είναι η συνδρομή τους στην προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Σκοπός: Η διερεύνηση ορισμένων ψυχολογικών παραμέτρων (αλτρουισμός, ναρκισσισμός) και η συσχέτιση με την ανάπτυξη εθελοντικής δραστηριότητας σε φοιτητές του Τμήματος Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου όλων των ετών.

Μεθοδολογία: Στην έρευνα συμμετείχαν 120 φοιτητές όλων των ετών του Τμήματος Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων είναι τα εξής: Η κλίμακα της ναρκισσιστικής προσωπικότητας – Narcissistic Personality Inventory και η κλίμακα Αλτρουισμού – Altruism Scale.

Αποτελέσματα: Ο μέσος όρος αλτρουιστικής συμπεριφοράς άγγιξε το 23,56 και ο μέσος όρος των στοιχείων ναρκισσιστικής προσωπικότητας έφθασε το 8,99. Πραγματοποιήθηκε έλεγχος Spearman correlation προκειμένου να εκτιμηθεί η πιθανή συσχέτιση ανάμεσα στα στοιχεία ναρκισσιστικής προσωπικότητας και το επίπεδο αλτρουισμού. Ωστόσο, δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των δύο παραγόντων ($r = -0,132$, $p = 0,152$). Τα αποτελέσματα έδειξαν επίσης στατιστικά

σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες (εθελοντές - μη εθελοντές) με τους φοιτητές, οι οποίοι συμμετείχαν σε εθελοντικές οργανώσεις να εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά αλτρουισμού έναντι εκείνων που δε συμμετείχαν (71,48 έναντι 47,40, $p = 0,000$).

Συμπεράσματα: Διερευνώντας τις πιθανές διαφορές μεταξύ των φοιτητών, οι οποίοι έχουν αναπτύξει εθελοντική δραστηριότητα, και εκείνων που δεν έχουν αναπτύξει, φαίνεται η συσχέτιση της αλτρουιστικής συμπεριφοράς και της εθελοντικής προσφοράς.

Λέξεις κλειδιά: Φοιτητές, αλτρουισμός, ναρκισσισμός, εθελοντισμός

RELATIONBETWEEENVOLUNTEERING – ALTRUISMANDNARCISSISM AMONG NURSING STUDENTS

NIKOLETA THEODORAKOPOULOU

ABSTRACT

Background: The meaning of volunteering is linked with solidarity and selfless giving. Volunteering is expressed in many ways, each of them with its own character and method of action. A common feature of all however is their contribution to the defense of fundamental rights.

Aim: Exploring some psychological parameters (altruism, narcissism) and the correlation with the development of voluntary work at the University of Peloponnese nursing students of all years.

Method: The survey involved 120students in all years of the Nursing Department of the University of Peloponnese. The tools used for data collection are the following: a. The Narcissistic Personality Inventory and b. the Altruism- Altruism Scale.

Results: The average altruistic behavior touched the 23.56 score and the average of the narcissistic personality assets reached 8.99. Spearman correlation was performed to assess the possible relation between narcissistic personality elements and the level of altruism. However, there was no statistically significant correlation between the two factors ($r = -0,132$, $p = 0,152$). The results also showed a statistically significant difference between the two groups (volunteers - non-volunteers) with the students who participated in voluntary organizations presenting higher rates of altruism versus those who did not participate (71.48 versus 47,40, $p = 0,000$).

Conclusions: Investigating possible differences between students who have developed a voluntary activity and those that have not developed, correlation between altruistic behavior and volunteering is evident.

Key - words: Students, altruism, narcissism, Volunteering

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι αυτονόητο πως, σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, ο άνθρωπος προσπαθεί να ικανοποιήσει τις ποικίλες ανάγκες, οι οποίες είναι μέρος της φύσης του, ή δημιουργούνται από το περιβάλλον, στο οποίο ζει. Η κάλυψη αυτών των αναγκών είναι βασική προϋπόθεση για την επιβίωση και την ψυχική του ισορροπία. Είναι γνωστά τα πειράματα του Bowlby, τα οποία απέδειξαν ότι νεογέννητα πιθήκων, όταν δεν έχουν συναισθηματική επικοινωνία και σωματική επαφή με τη μάνα τους, παθαίνουν μαρασμό και πεθαίνουν, παρά το γεγονός ότι τους παρέχεται η απαραίτητη τροφή για τη σωματική τους επιβίωση. Ακριβώς επειδή είναι τόσο καθοριστικής σημασίας η ουσιαστική κάλυψη των αναγκών του ανθρώπου για την ψυχοσωματική του ανάπτυξη, υπάρχει σε κάθε σύγχρονη κοινωνία ο θεσμός της κοινωνικής πρόνοιας καθώς και του εθελοντισμού για να καλύπτει τις ανάγκες εκείνων των ατόμων ή ομάδων του πληθυσμού που για κάποιο λόγο αδυνατούν να τις καλύψουν μόνοι τους.

Ο Ανθόπουλος (2000) παραθέτει τις απόψεις διαφόρων συγγραφέων του χώρου για να υποστηρίξει την άποψή του ότι ο κύριος - αν όχι ο μοναδικός - σκοπός των κοινωνικών υπηρεσιών και των εθελοντικών οργανώσεων είναι η ικανοποίηση των βασικών αναγκών του ανθρώπου. Οι κοινωνικές υπηρεσίες και οι εθελοντικές οργανώσεις δημιουργήθηκαν για να καλύπτουν ανάγκες, οι οποίες θεωρούνται συλλογική ευθύνη. Στο βαθμό που το επιτυγχάνουν εκτελούν αποτελεσματικά το σκοπό τους στην κοινωνία. Η διατύπωση αυτή, ωστόσο, γεννά αναπόφευκτα ορισμένα ερωτήματα: τι συνιστά ανάγκη; - είναι όλες οι ανάγκες το ίδιο απαραίτητο να ικανοποιούνται από τις κοινωνικές υπηρεσίες και τις εθελοντικές οργανώσεις; - ποιος και με ποιον τρόπο ορίζει τι είναι ανάγκη και σε ποιο βαθμό είναι ευθύνη της κοινωνίας η ικανοποίηση κάθε ανάγκης; - είναι δικαίωμα του ατόμου η κάλυψη

κάποιων αναγκών από το κοινωνικό σύνολο; - από πού αντλείται αυτό το δικαίωμα; Για να απαντηθούν αυτά τα εύλογα ερωτήματα χρειάζεται να αποσαφηνισθεί η έννοια και τα είδη των ανθρώπινων αναγκών, ώστε να καταστεί σαφές για ποιες ανάγκες μιλάμε, πριν τεθεί το θέμα εάν, και με ποιους μηχανισμούς, πρέπει να καλύπτονται οι ανάγκες αυτές από την κοινωνία. Οι απαντήσεις σε αυτούς τους προβληματισμούς δεν είναι ούτε εύκολες ούτε απλές.

Γενικός στόχος της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι η ανίχνευση πλευρών της προσωπικότητας των φοιτητών νοσηλευτικής ως προς τον εθελοντισμό. Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση ορισμένων ψυχολογικών παραμέτρων (αλτρουισμός, ευτυχία, ναρκισσισμός) σε φοιτητές του Τμήματος Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου όλων των ετών.

Το γενικό μέρος της εργασίας αποτελείται από δύο κεφάλαια, τα οποία εξετάζουν τα εξής:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη περιγραφή και ανάλυση των αναγκών του ανθρώπου και ειδικότερα γίνεται αναφορά στην ταξινόμηση αναγκών σε επίπεδο ατόμου και κοινωνίας. Για το λόγο αυτό γίνεται επίσης μία συνοπτική παρουσίαση των διαφόρων ψυχολογικών θεωριών για τις ανθρώπινες ανάγκες.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη ιστορική ανασκόπηση του εθελοντισμού την εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης, την εποχή της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους καθώς και στη σύγχρονη εποχή.

Στο πλαίσιο συγγραφής του τρίτου κεφαλαίου παρουσιάζονται τα στοιχεία της ναρκισσιστικής προσωπικότητας δίνοντας έμφαση στη ναρκισσιστική διαταραχή προσωπικότητας.

Στο ειδικό μέρος της παρούσας εργασίας και πιο συγκεκριμένα στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το ερευνητικό τμήμα (μεθοδολογία) της εν λόγω μελέτης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρατίθενται με τη μορφή πινάκων τα αποτελέσματα, τα οποία και αναλύονται.

Στο έκτο κεφάλαιο των συμπερασμάτων, εκτός από τον κριτικό σχολιασμό των αποτελεσμάτων, αναφέρονται οι περιορισμοί της μελέτης καθώς και η ανάγκη για μελλοντικές έρευνες πάνω στο συγκεκριμένο θέμα.

Τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται συζήτηση επί των αποτελεσμάτων της μελέτης.

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΈΝΝΟΙΑΣ "ΑΝΑΓΚΗ"

Ψυχολογικές θεωρίες

Η σύγχρονη ψυχολογία ασχολήθηκε με την κατανόηση της ανθρώπινης φύσης, τη διαδικασία ανάπτυξης μιας υγιούς προσωπικότητας και την ερμηνεία της συμπεριφοράς του ανθρώπου. Ο Δικαίος (2010) υποστηρίζει, σχετικά με την ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς, ότι «οι περισσότερες σύγχρονες θεωρίες αποτελούν παραλλαγές της άποψης που δέχεται ότι στο άτομο εδρεύουν δύο αντίθετες δυνάμεις, που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και το κινητοποιούν. Η πρώτη δύναμη είναι αυτή που ωθεί προς την εξισορρόπηση, σταθερότητα και ομοιόσταση. Η δεύτερη δύναμη, που είναι πιο δύσκολο να ορισθεί, πιστεύεται ότι ωθεί το άτομο στην επιδίωξη της αλλαγής, ή της έλλειψης ισορροπίας (αβεβαιότητα, συναισθηματική διέγερση, δραστηριότητα)». Πάνω σε αυτό το κεντρικό αξίωμα οι ψυχολόγοι έχουν αναπτύξει διάφορες θεωρίες, χωρίς καμιά να είναι πλήρως αποδεκτή σήμερα.

1. Ο Sigmund Freud (1856-1939), ιδρυτής της ψυχανάλυσης, δεν ανέπτυξε μια συστηματική θεωρία των ανθρώπινων αναγκών. Η σημαντική συμβολή του έγκειται στην επισήμανση ότι πολλές από τις ανάγκες και επιθυμίες του ατόμου είναι απωθημένες στο ασυνείδητο επίπεδο της προσωπικότητας. Αυτό συμβαίνει γιατί η ικανοποίησή τους είναι αντίθετη προς τις αξίες του ατόμου ή τα κοινωνικά ήθη και έθιμα της κοινωνίας. Οι καταπιεσμένες αυτές ανάγκες επηρεάζουν τις σκέψεις, τη

στάση και τη συμπεριφορά του, σε σημείο που το άτομο μπορεί να έχει ψυχολογικά προβλήματα και συμπτώματα ψυχοπαθολογίας. Μόνον όταν εντοπισθούν οι ανικανοποίητες αυτές ανάγκες είναι δυνατόν να απαλλαγεί το άτομο από τα ψυχολογικά προβλήματα και να ολοκληρωθεί ως προσωπικότητα. Μια ακόμη σημαντική επισήμανση της ψυχανάλυσης είναι ότι οι ανάγκες του ατόμου πρέπει όχι μόνο να ικανοποιούνται με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους, αλλά και στην κατάλληλη ηλικία, καθώς το άτομο εξελίσσεται και ωριμάζει συναισθηματικά. Όταν δε συμβαίνει αυτό, το άτομο παρουσιάζει περιορισμένες ικανότητες για ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και αδυναμία προσαρμογής στο κοινωνικό του περιβάλλον (Evers, 2004).

2. Ο William Me Dougall έδωσε μεγάλη έμφαση στη θεωρία των ενστίκτων το 1908 για την ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Κατά τον Me Dougall, τα ένστικτα είναι βιολογικά καθορισμένοι τρόποι αντίδρασης του ανθρώπου. Αργότερα, η θεωρία των ενστίκτων αποδείχθηκε ανεπαρκής για την κατανόηση της συμπεριφοράς του ανθρώπου και αντικαταστάθηκε με τις έννοιες των αναγκών και των ορμών (Evers, 2004).

3. Οι ανθρώπινες ανάγκες χωρίζονται από τη σύγχρονη ψυχολογία σε δύο βασικές κατηγορίες: τις βιολογικές και τις κοινωνικές. Οι βιολογικές ανάγκες είναι ουσιαστικά αναγκαίες βιολογικές προϋποθέσεις, η ικανοποίηση των οποίων είναι κρίσιμη για την επιβίωση και τη σωματική υγεία του ατόμου. Οι κυριότερες από τις βιολογικές ανάγκες είναι η τροφή, το νερό, το οξυγόνο, ο ύπνος, η γενετήσια ορμή και η αποφυγή του πόνου (Σταθόπουλος, 1997). Η διάσημη ανθρωπολόγος MeadMargaretto 1962 επισημαίνει ότι υπάρχουν ανάγκες «που είναι θεμελιώδεις για τη διατήρηση της ίδιας της ζωής, κοινές στον άνθρωπο και σε όλα τα ζωντανά πλάσματα: η ανάγκη φροντίδας που χρειάζονται τα νεογέννητα και τα πολύ μικρά

παιδιά, η ανάγκη για τροφή, για νερό, για άσυλο και ξεκούραση, για εκείνες τις εμπειρίες που κάνουν δυνατή την ανάπτυξη, την εξεύρεση συντρόφου, τη διαίωνιση του είδους» (Σταθόπουλος, 1997).

Οι βιολογικές ανάγκες, όπως και οι ορμές, είναι περιορισμένες σε αριθμό, πλην όμως έχουν καθοριστική επίδραση στη συμπεριφορά του ανθρώπου. Οι κοινωνικές ανάγκες είναι ανάγκες, τις οποίες το άτομο αποκτά (μαθαίνει) μέσα από την κοινωνικοποίηση και την εμπειρία. Αυτές οι δεύτερες ποικίλλουν με την εκπαίδευση και την εμπειρία του ατόμου, από τη μία εποχή στην άλλη. Οι βασικότερες είναι: Η ανάγκη για επιτυχία και τελειοποίηση, η ανάγκη για αυτονομία και ανεξαρτησία, η ανάγκη για επιρροή και κυριαρχία σε άλλους, η ανάγκη για ευταξία, για παιχνίδι, για συναισθηματική δέσμευση και φιλία με άλλους (Ζάννης, 2002).

Η διαφορά μεταξύ των βιολογικών και κοινωνικών αναγκών είναι συχνά δυσδιάκριτη. Πολλές φορές π.χ. ο άνθρωπος τρώει ή πίνει όχι για να καλύψει τις βιολογικές ανάγκες για επιβίωση αλλά για να δημιουργήσει μία κοινωνική επαφή και φιλία. Εκτός του ότι τα όρια μεταξύ βιολογικών και κοινωνικών αναγκών δεν είναι σαφή, είναι και δύσκολο να τεθούν προτεραιότητες σχετικά με το ποιες ανάγκες πρέπει να ικανοποιηθούν και ποιες όχι, όταν δεν είναι δυνατή ή επιθυμητή η κάλυψη όλων των αναγκών σε μια δεδομένη στιγμή. Πώς αποφασίζει ο σπουδαστής λ.χ. αν θα κοιμηθεί για να ικανοποιήσει την ανάγκη του για ύπνο ή θα μελετήσει, ώστε να αριστεύσει στα μαθήματά του (Ζάννης, 2002);

4. Μια πιο ολοκληρωμένη ανάλυση των βασικών ανθρώπινων αναγκών έγινε από τον Abraham Maslow το 1954. Ο συγγραφέας προσεγγίζει το θέμα από μια ανθρωπιστική ψυχολογική θεώρηση. Πιστεύει ότι ο άνθρωπος έχει ανάγκες, οι οποίες όμως εντάσσονται σε μια ιεραρχική σχέση μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, υπάρχει μια

ιεράρχηση στην κάλυψη των αναγκών του ατόμου. Οι ανάγκες αυτές είναι (Ιωαννίδης, 2002):

α) Ανάγκες για φυσική επιβίωση π.χ. τροφή, ύπνος, ενδυμασία κλπ. Είναι οι πλέον στοιχειώδεις ανάγκες επιβίωσης.

β) Συναισθηματικές ανάγκες για ανθρώπινη επαφή, υποστήριξη, ασφάλεια.

γ) Κοινωνικές ανάγκες για αναγνώριση, κοινωνική καταξίωση, επαγγελματική αναγνώριση.

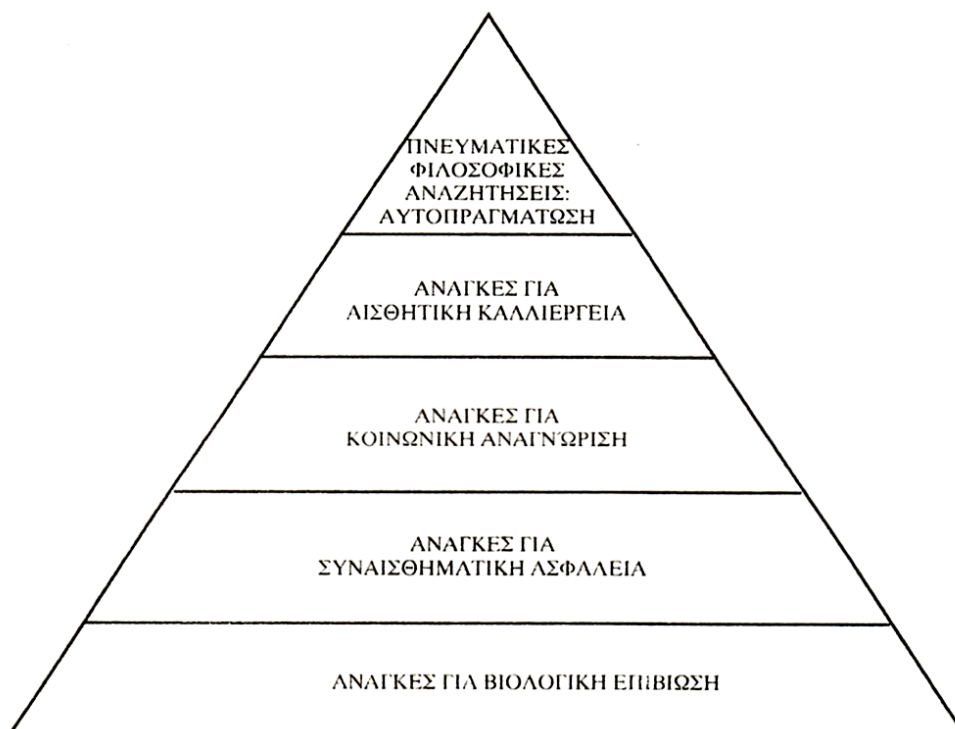
δ) Αισθητικές ανάγκες για ανάπτυξη καλλιτεχνικών ενδιαφερόντων.

ε) Πνευματικές ανάγκες, αναζητήσεις για μεταφυσικές, θρησκευτικές, πνευματικές αξίες.

Ο Maslow υποστηρίζει ότι οι ανάγκες αυτές είναι βασικές. Πρέπει όμως πρώτα να ικανοποιηθούν οι ανάγκες του πρώτου επιπέδου, πριν ο άνθρωπος προχωρήσει στο δεύτερο στάδιο κ.ο.κ., όπως φαίνεται στο σχεδιάγραμμα 1. Βέβαια, υπάρχει μια αλληλεπικάλυψη των επιπέδων. Δεν ξυπνάει κάποιος ένα πρωί για να αρχίσει την κάλυψη των αναγκών του επομένου επιπέδου. Όμως, σύμφωνα με την θεωρία αυτή, δεν είναι λογικό να περιμένουμε ότι κάποιος που βρίσκεται στο δεύτερο στάδιο ικανοποίησης, θα έχει καλλιτεχνικές αναζητήσεις. Αν κάποιος έχει ανικανοποίητες ανάγκες σε ένα αρχικό επίπεδο -λ.χ. συναισθηματικό-, η συμπεριφορά του, άσχετα από την ηλικία του, θα επηρεάζεται από αυτό το γεγονός. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η βουλιμία και η κατανάλωση τροφίμων (με αποτέλεσμα την παχυσαρκία) των ανθρώπων, οι οποίοι στη διάρκεια της κατοχής στερήθηκαν το ψωμί. Αν και σήμερα έχουν δραστικά αλλάξει οι συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα, εν τούτοις πολλοί καταναλώνουν υπερβολικές ποσότητες ψωμιού. Πολλοί μάλιστα αναγνωρίζουν ότι δεν τους είναι απαραίτητο. Άλλοι αγοράζουν υπερβολικό αριθμό

παιχνιδιών στα παιδιά τους, ικανοποιώντας με αυτόν τον τρόπο μια δική τους ανικανοποίητη παιδική ανάγκη (Ιωαννίδης, 2002).

Σχεδιάγραμμα 1: Ιεραρχία των ανθρώπινων αναγκών σύμφωνα με τον Maslow

Πηγή: Σταθόπουλος (1997)

Οι αντιλήψεις του Maslow επικρίθηκαν όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και στην Αμερική. Η κριτική στηρίχθηκε στη ναρκισσιστική αντίληψη για το άτομο που εκθειάζει το μοντέλο αυτό. Η προβολή της ατομιστικής προσέγγισης έχει αποδυναμωθεί με τον καιρό, γιατί απλούστατα δεν άντεξε στην εμπειρία της ζωής. (Σταθόπουλος, 1997).

Ταξινόμηση αναγκών σε επίπεδο ατόμου και κοινωνίας

Η συμβολή της ψυχολογίας στην κατανόηση των ανθρώπινων αναγκών είναι πράγματι πολύ χρήσιμη και σημαντική. Απαιτείται, όμως, και μία κοινωνικοπολιτική ανάλυση για την πληρέστερη κατανόηση της σημασίας που έχει η κάλυψη των ανθρώπινων αναγκών για την ισόρροπη ανάπτυξη του ατόμου αλλά και για την καλή λειτουργία της κοινωνίας (Pestoff & Brandson, 2008).

Οι Doyal και Gough είναι εκείνοι, οι οποίοι ανέπτυξαν μια ικανοποιητική και πολυδιάστατη θεωρία ανθρώπινων αναγκών, συνδέοντας την ικανοποίηση των βασικών ατομικών αναγκών με τις ανάγκες της κοινωνίας, στο πλαίσιο μιας παγκόσμιας πολιτικής βελτιστοποίησης - και όχι μεγιστοποίησης - της ικανοποίησης των ανθρώπινων αναγκών (Πολυζωΐδης, 2006).

Οι βασικές ατομικές ανάγκες πρέπει να ικανοποιηθούν για να μπορέσει το άτομο να ικανοποιήσει οποιουδήποτε άλλους σκοπούς. Οι βασικές ατομικές ανάγκες μπορούν να ταξινομηθούν σε δύο ζεύγη. Το πρώτο αναφέρεται στις ανάγκες για επιβίωση/υγεία. Το δεύτερο αναφέρεται στην ανάγκη για αυτονομία/μάθηση.

Αναλυτικότερα:

Η ικανοποίηση των αναγκών θα πρέπει να αποσκοπεί στην ανάδειξη του ατόμου (βιολογικού όντος) σε πρόσωπο (κοινωνικό ον). Δεν είναι αποδεκτή ούτε αρκετή η επιβίωση στο επίπεδο διαβίωσης των κρατουμένων στα στρατόπεδα των Ναζί. Εκεί οι άνθρωποι ήταν βιολογικά ζωντανά όντα, χωρίς όμως την ικανότητα να δράσουν αυτόματα, χωρίς προσωπική ταυτότητα, στοιχειώδη ελευθερία. Το άτομο - ως πρόσωπο - πρέπει να έχει τη δική του ταυτότητα - και είναι σημαντικό ότι σε κάθε βρέφος δίνουμε ένα δικό του ξεχωριστό όνομα, αναγνωρίζοντας έτσι την μοναδικότητά του - να έχει την αυτονομία να επιλέξει σκοπούς, τους οποίους αναλαμβάνει να εκπληρώσει. Εκτός από την επιβίωση, συντελεί και η υγεία στην

ανάδειξη της προσωπικότητας. Η υγεία - σωματική και ψυχική - είναι μια βασική ανάγκη και προϋπόθεση για δράση (Πολυζωΐδης, 2006).

Για την απόκτηση και διατήρηση της υγείας είναι απαραίτητες μερικές στοιχειώδεις συνθήκες: η λήψη ενός βασικού ανάλογα με την ηλικία, το κλίμα, τις συνθήκες εργασίας - ποσού πρωτεϊνών, υγρών, υδατανθράκων, ένας ελάχιστος χρόνος καθημερινού ύπνου. Αυτά συμβάλλουν στην εξασφάλιση των προϋποθέσεων για την σωματική μας υγεία, ενώ η ανθρώπινη επαφή και επικοινωνία, η συναισθηματική υποστήριξη, η αίσθηση ιδιωτικότητας συμβάλλουν στην εδραίωση και διατήρηση της ψυχικής υγείας. Όταν συντρέχουν αυτές οι προϋποθέσεις, έχουν ικανοποιηθεί οι δύο αυτές βασικές ατομικές ανάγκες επιβίωσης υγείας και ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να αναλάβει πρωτοβουλίες και δραστηριότητες. Αυτό βέβαια περιλαμβάνει και τις περιπτώσεις εκείνες που υπάρχει η ελάχιστη βάσιμη προσδοκία και ελπίδα ότι κάποιος μπορεί να φθάσει στο επίπεδο υγείας που να μπορεί να αυτενεργήσει. Για το λόγο αυτό, άτομα, τα οποία πάσχουν από κάποια σοβαρή ασθένεια ή από ατύχημα διατηρούνται στη ζωή. Μόνον όταν διαπιστωθεί ότι κάποιος θεωρείται «κλινικά νεκρός», όπως συμβαίνει σήμερα, επιτρέπονται οι μεταμοσχεύσεις. Μόνη η επιβίωση δε συνιστά ζωή (Πολυζωΐδης, 2006).

Το άλλο ζεύγος βασικών ατομικών αναγκών (αυτονομία/μάθηση) πρέπει να ικανοποιηθεί για να μπορεί ο άνθρωπος να αναλάβει δράση. Με τον όρο αυτονομία εννοείται η δημόσια και ιδιωτική αίσθηση του εαυτού, καθώς επίσης και η ανάπτυξη της ικανότητας των ατόμων να θέσουν στόχους και τις αναγκαίες στρατηγικές για την επιτυχία αυτών των στόχων. Μόνον όταν αναγνωρίζουμε ότι το άτομο έχει αυτονομία να θέτει στόχους και τα μέσα να τους επιτύχει, μπορούμε να ζητάμε ευθύνες.

Το ερώτημα όμως που ανακύπτει από τα παραπάνω είναι πώς ο άνθρωπος αποκτά αυτή την αυτονομία σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θέτει στόχους και να επιλέγει

στρατηγικές για την πραγματοποίησή τους. Η αυτονομία αποκτάται μέσα από τη δυνατότητα για μάθηση. Η μάθηση είναι μια κοινωνική διαδικασία. Βέβαια, το περιεχόμενο της μάθησης - δεξιότητες, γνώσεις, αντιλήψεις - ποικίλλει μέχρι ενός σημείου από εποχή σε εποχή και από πολιτισμό σε πολιτισμό. Από μια πρώτη ματιά, φαίνεται πως η ανάγκη για ατομική αυτονομία αντιφάσκει με τη διαδικασία της μάθησης, η οποία, ως διαδικασία κοινωνικοποίησης του ατόμου, συνίσταται στην αναγνώριση και υιοθέτηση κοινωνικών κανόνων. Ωστόσο, οι κανόνες αυτοί, αν και εκφράζουν συλλογικές αξίες και πεποιθήσεις, τις οποίες το άτομο μαθαίνει, αφομοιώνει και ακολουθεί, ενισχύουν εν τούτοις την αίσθηση του εαυτού - την ταυτότητά μας - και συμβάλλουν στο να γνωρίζουμε τι επιτρέπεται να κάνει κανείς και πώς πρέπει να συμπεριφέρεται στην ιδιωτική και δημόσια ζωή του. Οι κοινωνικοί κανόνες ορίζουν το πλαίσιο, μέσα στο οποίο το άτομο είναι ελεύθερο να κάνει τις επιλογές του και να δράσει αυτόνομα, ώστε να επιτύχει τους σκοπούς του. Για παράδειγμα, οι παίκτες ενός ομαδικού παιχνιδιού έχουν την υποχρέωση να ακολουθούν τους κανόνες του παιχνιδιού και, ταυτόχρονα, το δικαίωμα να επιλέγουν τις στρατηγικές και τακτικές που νομίζουν ότι θα τους δώσουν τη νίκη. Εκτός από τις ατομικές ανάγκες υπάρχουν και οι ανάγκες της κοινωνίας. Οι ανάγκες αυτές είναι η παραγωγή υλικών αγαθών, η αναπαραγωγή των μελών μίας κοινωνίας, ο πολιτισμός και η επικοινωνία, και τέλος η πολιτική εξουσία. Η ικανοποίηση αυτών των αναγκών είναι προϋπόθεση για την ικανοποίηση και των ατομικών αναγκών. Είναι προφανές ότι το άτομο, για να γίνει πρόσωπο, ζει και αναπτύσσεται μέσα σε κάποια κοινωνία (Στασινοπούλου, 2006).

Οι τέσσερις αυτές βασικές κοινωνικές ανάγκες αποτελούν το απαραίτητο δομικό πλαίσιο για την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας, ώστε να είναι δυνατή η ικανοποίηση των βασικών ατομικών αναγκών. Όπως είναι φυσικό, υπάρχει αλληλοεξάρτηση

μεταξύ ατομικών και κοινωνικών αναγκών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι βασικές ατομικές ανάγκες όλων των μελών μιας κοινωνίας καλύπτονται επαρκώς. Για την ικανοποίηση των βασικών ατομικών αναγκών, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη φυσικών πόρων. Χωρίς φυσικούς πόρους, νέα τεχνολογία και μορφή επικοινωνίας, περιορίζονται οι δυνατότητες για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών ενός συνεχώς και ραγδαίως - σε παγκόσμια κλίμακα - αυξανόμενου πληθυσμού (Στασινοπούλου, 2006).

Συνεπώς, η ικανοποίηση των βασικών αναγκών εντάσσεται σε μια διεθνή στρατηγική για την αντιμετώπιση των αναγκών όλων των ανθρώπων, αφού όλοι οι λαοί σήμερα βρίσκονται σε άμεση αλληλεξάρτηση. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να υπάρξει μια στρατηγική αναδιανομής των υλικών αγαθών και φυσικών πόρων σε οικουμενικό επίπεδο. Μέσα από αυτό το πρίσμα η εθνική πολιτική κάθε κράτους για την ικανοποίηση των βασικών ατομικών αναγκών, οφείλει να εντάσσεται στο πλαίσιο μιας διεθνούς πολιτικής (Στασινοπούλου, 2006).

Η αρχή της βελτιστοποίησης υποδηλώνει επίσης μια διαφορετική αντίληψη από την αρχή της μεγιστοποίησης της ικανοποίησης των αναγκών του ατόμου. Απορρίπτει τον καταναλωτισμό και την απληστία, και υποδηλώνει την υποχρέωση του καθενός για την ικανοποίηση των αναγκών του συνανθρώπου. Η θεωρία των ανθρώπινων αναγκών παρουσιάζεται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 1: Ατομικές και κοινωνικές ανάγκες

	Θεωρητικές γενικές ανάγκες	Η βελτιστοποίηση των γενικών αναγκών μέσα στην Ιστορία
Ατομικές Ανάγκες	1. Επιβίωση / Υγεία / Αυτονομία / μάθηση	3. Ανθρώπινη Απελευθέρωση
Κοινωνικές Ανάγκες	2. Παραγωγή Αναπαραγωγή Επικοινωνία Πολιτική εξουσία	4. Επικοινωνιακές, συνταγματικές -δικαιωματικές και οικολογικές προϋποθέσεις για ανθρώπινη απελευθέρωση

Πηγή: Σταθόπουλος (1997)

Η ικανοποίηση των αναγκών σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο οδηγεί στην ανθρώπινη απελευθέρωση και την ανάδειξη κάθε ατόμου σε μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ

Η διάθεση να προσφέρουμε τις υπηρεσίες μας, να φροντίσουμε και να ενδιαφερθούμε για τους συνανθρώπους μας, συνδέεται άμεσα με την ποιότητα των προσωπικών σχέσεων. Ο Kleinig το 1978 τονίζει ότι «αν δεν υπάρχει αγάπη και ενδιαφέρον για τους συνανθρώπους μας ως άτομα, πέρα από την αναγνώριση των δικαιωμάτων, υπάρχει ένα ηθικό κενό στις διαπροσωπικές σχέσεις» (Στασινοπούλου, 2007).

Με τη στρατηγική της διεκδίκησης των δικαιωμάτων μπορούμε ίσως να επιτύχουμε την επέκταση ή και αύξηση κάποιων παροχών σε μια κατηγορία ατόμων. Δεν μπορούμε όμως να επιβάλλουμε την ανάπτυξη και την εκδήλωση αισθημάτων αγάπης και συμπόνιας. Ίσως οι άνθρωποι έχουν πιο πολύ ανάγκη από τον καλό λόγο, από την παρηγοριά και την άδολη συμπάθειά μας, μόνο και μόνο γιατί είναι άνθρωποι. Αυτό το θέμα της ανθρωπιάς, δηλαδή της σωστά εννοούμενης και εκδηλούμενης φιλανθρωπίας και της εθελοντικής προσφοράς, θα μας απασχολήσει στο εν λόγω κεφάλαιο.

Βιομηχανική Επανάσταση - Ο ρόλος της Εκκλησίας και της ιδιωτικής εθελοντικής πρωτοβουλίας

Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, στην Ευρώπη, οι εθελοντικές φιλανθρωπικές και εκκλησιαστικές οργανώσεις ανέπτυξαν αξιόλογη δράση (αν και σαφώς σε δεύτερο ρόλο, σε σχέση με το κράτος). Αξίζει να σημειωθεί ότι σε κράτη, τα οποία προήλθαν

από τη συνένωση διαφορετικών κρατιδίων και ετερογενών πληθυσμών ως προς τη γλώσσα, εθνότητα και θρησκεία, η κοινωνική πρόνοια παρέμεινε σε μεγαλύτερο βαθμό στο πλαίσιο της εκκλησιαστικής και εθελοντικής πρωτοβουλίας. Στη Γερμανία, ακόμη και σήμερα, η Ρωμαιοκαθολική οργάνωση Caritas, η οποία ιδρύθηκε το 1895, έχει ένα τεράστιο δίκτυο υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, όπως και οι αντίστοιχες Ευαγγελικές Εκκλησίες (Στασινοπούλου, 2007).

Στην Ευρώπη του 19ου αιώνα, οι προτεσταντικές εκκλησίες ίδρυσαν αδελφότητες με αξιοθαύμαστη κοινωνική δράση. Ο ευαγγελικός πάστορας Fliendn (1848), ίδρυσε τις αδελφότητες διακονισσών, με σκοπό την άσκηση φιλανθρωπικού έργου και κοινωνικής αλληλεγγύης. Ο William Booth (1829 - 1920), είναι ο ιδρυτής μιας θρησκευτικο-φιλανθρωπικής οργάνωσης γνωστής ως Στρατός Σωτηρίας. Η οργάνωση επεκτάθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο, κι έχει στόχο την ηθική αναγέννηση και υλική ανακούφιση των πασχόντων και κατατρεγμένων στις φτωχοσυνοικίες και τα γκέτο των μεγαλουπόλεων. Τα μέλη της και σήμερα ακόμη φορούν ειδική στολή και, μαζί με το φαγητό, κάνουν κηρύγματα, παίζουν θρησκευτική μουσική και ψάλλουν ύμνους για την «πνευματική εξύψωση των βοηθούμενων» (Στασινοπούλου, 2007).

Στις Η.Π.Α., όπου η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση με μεγάλη διστακτικότητα και πολλή καθυστέρηση εισήλθε στο χώρο της κοινωνικής πρόνοιας, οι θρησκευτικές και εθελοντικές οργανώσεις έπαιζαν πρωταρχικό ρόλο μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1930. Όπως αναφέρουν οι Gilbert και Specht το 1981 «Ο εθελοντικός τομέας ξεκίνησε και αναπτύχθηκε από δύο διαφορετικές αφετηρίες, οι δραστηριότητές του όμως έσμιγαν συχνά: Φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες, οι οποίες ξεκινούσαν από μέλη της υψηλής κοινωνίας και από κινήματα αυτοβοήθειας, τα οποία είχαν την αφετηρία τους στα μέλη της κοινότητας, της εργατικής τάξης». Τέτοια κινήματα αυτοβοήθειας

υπήρχαν τόσο σε αγροτικές περιοχές όσο και στις μεγαλουπόλεις, με διαφορετικό βέβαια προσανατολισμό και, ενίοτε, στόχους. Στις πόλεις η κατάσταση των μεταναστών, οι οποίοι έφθαναν κατά κύματα από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες αρχικά και, αργότερα, από άλλες ηπείρους, ήταν πράγματι απελπιστική, ιδιαίτερα εάν είχαν την ατυχία να αρρωστήσουν, να μείνουν άνεργοι ή ανάπηροι (Στασινοπούλου, 2007).

Για την αντιμετώπιση των αναγκών τους δημιουργήθηκαν, κυρίως από τα Πανεπιστήμια, λέσχες κοινωνικής πρόνοιας και ψυχαγωγίας (University Settlements), ώστε να βοηθούνται οι μετανάστες και τα παιδιά τους στις δυσκολίες προσαρμογής στη νέα πατρίδα και με υλικές παροχές για όσους είχαν ανάγκη. Η σημαντικότερη όμως και πλέον γνωστή οργάνωση του εθελοντικού τομέα είναι η Φιλανθρωπική Εταιρεία (Charity Organization), η οποία ιδρύθηκε το 1869 στο Λονδίνο, με σκοπό να συντονίζει το έργο διαφόρων Εκκλησιαστικών, Φιλανθρωπικών και Προνοιακών Οργανώσεων του δημόσιου τομέα. Χρησιμοποίησε εθελοντές αλλά και μισθοδοτούμενο προσωπικό για τη διερεύνηση των προβλημάτων και την παροχή βοήθειας στους φτωχούς. Μετά από μια δεκαετία ιδρύθηκε στη Νέα Υόρκη αντίστοιχη οργάνωση η οποία, εκτός από το πολυσήμαντο προνοιακό έργο, έπαιξε καθοριστικό ρόλο και στην ανάπτυξη του επαγγέλματος των κοινωνικών λειτουργών και την ίδρυση Πανεπιστημιακών Σχολών Κοινωνικής Εργασίας (Στασινοπούλου, 2008).

Μία ακόμη εθελοντική οργάνωση με παγκόσμια προβολή και δραστηριότητα είναι ο Ερυθρός Σταυρός. Ιδρυτής της οργάνωσης είναι ο Ελβετός έμπορος Henri Dunant. Το 1863, δώδεκα κράτη υπέγραψαν τη συνθήκη του Ευρωπαϊκού Ερυθρού Σταυρού. Η Ελλάδα ακολούθησε τον επόμενο χρόνο. Σκοπός του Ερυθρού Σταυρού ήταν αρχικά η ανακούφιση και περίθαλψη των τραυματιών και των αιχμαλώτων πολέμου. Αργότερα επεκτάθηκε η αποστολή του, σε περιόδους ειρήνης, στην υγειονομική

περίθαλψη και προστασία θυμάτων φυσικών καταστροφών και θεομηγιών, αλλά και στην εξυπηρέτηση των απόρων, με την ίδρυση νοσηλευτικών μονάδων και σταθμών πρώτων βοηθειών. Το έργο του Ερυθρού Σταυρού αναγνωρίζεται διεθνώς, και οι υπηρεσίες του παρέχονται σε όλους τους εμπολέμους, ασχέτως φυλής, εθνικότητας ή θρησκείας, μέσα σε ένα αυστηρά ανθρωπιστικό πλαίσιο, το οποίο διακρίνεται για την πολιτική ουδετερότητα της οργάνωσης (Στασινοπούλου, 1996).

Ίδρυση του Νεοελληνικού Κράτους - Η Συμβολή της Εκκλησίας και της Ιδιωτικής Εθελοντικής Πρωτοβουλίας

Ο ρόλος του κράτους στην περίοδο αυτή συνίσταται σε μια περιορισμένη παρέμβαση. Όπως παρατηρεί ο Μαστρογιάννης το 1960 στο νεοϊδρυμένο ελληνικό κράτος «η κοινωνική πρόνοια, ως εκδήλωση επιδιώξεως παροχής, περιθάλψεως και προστασίας εις δυστυχούντες πολίτες είχε ως φορείς, κατά βάση και ως συνέχεια της από της εποχής της Τουρκοκρατίας παραδόσεως, τας Δημογεροντίας, την Εκκλησία και την αγαθοεργό ιδιωτική πρωτοβουλία, τους Μεγάλους Ευεργέτες, η θαυμάσια δραστηριότης των οποίων, εις έργα αγαθοεργίας, φιλοπτωχίας και φιλομουσίας, έδιδε το μέτρο της μεγάλης εκτάσεως των αναγκών αλλά και της αδυναμίας εκ μέρους της οργανωμένης κοινωνίας όπως ανταποκριθεί επαρκώς εις ταύτας, δια μιας συστηματικής ασκήσεως μέτρων Κοινωνικής Δημόσιας Πρόνοιας» (Σταθόπουλος, 1997).

Μετά τον πόλεμο είναι έκδηλη η ανάγκη για την προστασία των ορφανών πολέμου. Η περίθαλψη των παιδιών γίνεται μέσα σε ιδρύματα, τα οποία, κατά κανόνα, χτίζονται με δωρεές από Έλληνες της Διασποράς και φιλέλληνες, οι οποίοι, συγκινημένοι από τον ένδοξο αγώνα αλλά και την αφάνταστη δυστυχία του λαού, προσφέρουν γενναιόδωρη βοήθεια. Με δωρεές τους οι Χατζηκώνστας,

Χατζηκυριάκος, Μπεκιάρης ίδρυσαν ορφανοτροφεία. Εκτός από τα Ορφανοτροφεία, οι Εθνικοί ευεργέτες, όπως ο Αρσάκης, ο Βαρβάκης και ο Τοσίτσας χτίζουν Σχολεία, Ακαδημίες, Νοσοκομεία, πολλά από τα οποία και σήμερα να φέρουν το όνομα τους (Αιγινίτειο, Αρεταίειο, Δρομοκαΐτειο) και συνεχίζουν το αρχικό έργο τους.

Όπως επιβεβαιώνει ο Τσουκαλάς το έτος 1981, όλα σχεδόν τα μεγάλα κτίρια κτίστηκαν με ιδιωτικές χορηγήσεις. «Είναι χαρακτηριστικό ότι το σωρευτικό άθροισμα των δέκα μεγαλύτερων δωρεών για πολιτιστικούς σκοπούς ανάμεσα στο 1830 και στο 1870 συμποσούνται σε 25 εκατομμύρια δραχμές, ποσό που όχι μόνο ξεπερνάει το σωρευτικό άθροισμα των προϋπολογισμών του Υπουργείου παιδείας κατά την περίοδο αυτή, αλλά αντιστοιχεί αυτό και μόνο στο 3,2% του συνόλου των δημοσίου εισπράξεων καθόλη την περίοδο». Η χώρα βρισκόταν σε τέτοια οικτρή οικονομική κατάσταση ώστε, το 1826, ο δάσκαλος του Γένους Γεώργιος Γεννάδιος στο Ναύπλιο έβγαλε λόγο ζητώντας βοήθεια από τους κατοίκους. Η ανταπόκριση ήταν γενναιόδωρη και συγκινητική, όταν πρώτη μια πάμπτωχη επαίτης, η Ψωροκώσταινα, κατάθεσε στο δίσκο τη βέρα της και ένα γρόσι - τη μόνη περιουσία της (Σταθόπουλος, 1997).

Ωστόσο, το κύριο βάρος για την κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού το επωμίσθηκε η Εκκλησία. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, συνεχίζοντας τη μακραίωνη παράδοση, «ουδέποτε έπαυσε να καλλιεργεί τα αισθήματα της ευποίας και της προς τον πλησίον αγάπης». Όπως παρατηρεί ο καθηγητής Π. Κοντογιάννης το 1927 «η Εκκλησία έπαιξε σημαντικό ρόλο παρακινώντας τους Έλληνες της διασποράς - και όχι μόνο τους πλούσιους - να συνδράμουν στο μέτρο του δυνατού ο καθένας σε έργα φιλανθρωπίας. Αναφέρονται μάλιστα περιστατικά ανθρώπων, οι οποίοι έζησαν στερημένα για να κληροδοτήσουν ένα ποσό στη γενέτειρα τους για την ανέγερση ενός σχολείου, ναού ή άλλου ιδρύματος. Η εκκλησιαστική δραστηριότητα στον τομέα

της πρόνοιας είναι πολύπλευρη. Τα περισσότερα νοσοκομεία και άλλα ευαγή ιδρύματα χτίζονται σε οικόπεδα, τα οποία παραχωρούν κυρίως τα μοναστήρια. Σε επίπεδο ενορίας ασκείται φιλανθρωπικό έργο αθόρυβα και χωρίς επίδειξη. Φτωχοί, χήρες, ορφανά, άρρωστοι βρίσκουν παρηγοριά και ανακούφιση σχεδόν σε κάθε ενορία» (Σταθόπουλος, 1997).

Το έτος 1833, στην περίοδο της Βασιλείας του Όθωνος, έγινε απόπειρα αναδιοργάνωσης του Κράτους. Οι Βαυαροί σύμβουλοι του νεαρού βασιλέα, αγνόησαν τις κοινωνικές συνθήκες, τα ήθη, τα έθιμα τον πολιτισμό και την θρησκευτική παράδοση της χώρας, και εισήγαγαν θεσμούς και συστήματα, τα οποία εφαρμόζονταν στην Ευρώπη και, σε μεγάλο βαθμό, ήταν όχι μόνο άγνωστα αλλά και ξένα στην νοοτροπία των Ελλήνων. Αυτή ήταν και η κύρια αιτία της αποτυχίας τους. Επηρεασμένοι από τα ανάκτορα, εκπρόσωποι της ηγέτιδας τάξης δημιούργησαν διάφορες επιτροπές και φιλανθρωπικά σωματεία, με έκδηλο σκοπό την αλληλεγγύη προς τους φτωχούς, τους πάσχοντες και τους επαίτες, οι οποίοι είχαν κατακλύσει τους δρόμους της Αθήνας. Τα σωματεία αυτά διοικούντο από κυρίες και δεσποινίδες της ανώτερης τάξης, οι οποίες, επηρεασμένες από δυτικά πρότυπα φιλανθρωπικών δραστηριοτήτων, ήθελαν να εξαφανίσουν αυτό το «προσβλητικό» θέαμα γιατί δεν ταίριαζε στην εικόνα της πρωτεύουσας του νέου κράτους (Στασινοπούλου, 2008).

Παρά την προσπάθεια του κράτους για αναδιοργάνωση της κοινωνικής πρόνοιας από το 1864 μέχρι το 1922, το κύριο βάρος έχει η Εκκλησία και η Ιδιωτική Φιλανθρωπική Πρωτοβουλία. Το κράτος έδρασε σπασμωδικά για να αντιμετωπίσει επείγοντα προβλήματα στέγασης προσφύγων, σεισμοπαθών, αναπήρων. Η έκταση όμως των αναγκών ήταν τόση, ώστε το κράτος αναγκάστηκε να αναλάβει ενεργότερο ρόλο. Δημιουργήθηκαν επίσης μεγάλες οργανώσεις, όπως το ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ, Π.Ι.Κ.Π.Α (1914), για την

κάλυψη κοινωνικών αναγκών και την προστασία της παιδικής ηλικίας. Το Π.Ι.Κ.Π.Α ιδρύθηκε για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των τραυματιών των βαλκανικών πολέμων και να περιθάλπει τις οικογένειες των πόρων στρατευμένων. Πριν καλά - καλά κλείσουν οι πληγές που άφησαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι ήρθε η Μικρασιατική καταστροφή, και το Π.Ι.Κ.Π.Α ασχολήθηκε με την αποκατάσταση των προσφύγων, την παροχή υλικής βοήθειας και ιατρικής περίθαλψης. Από τότε συνεχίζει το πολύπλευρο έργο του με διάφορες νοσηλευτικές και προνοιακές υπηρεσίες και προγράμματα σε όλη την Ελλάδα (Στασινοπούλου, 1996).

Σύγχρονη Εποχή - Εθελοντικός Μη-Κερδοσκοπικός Τομέας

Πρόκειται, κατά κανόνα, για Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι δεν αποτελούν δημόσιες υπηρεσίες. Οι εθελοντικές οργανώσεις μπορεί να είναι μικρές μονάδες ή και πολύ μεγάλες. Οι πιο πολλές αναπτύσσουν δραστηριότητες σε τοπικό επίπεδο, ενώ υπάρχουν και άλλες, οι οποίες δρουν σε Εθνικό ή και Διεθνές επίπεδο, όπως ο Ερυθρός Σταυρός. Λειτουργούν κάτω από την εποπτεία των Υπουργείων Κοινωνικής Πρόνοιας και Οικονομικών, ώστε να υπάρχει ο σχετικός έλεγχος ως προς την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και τη διαχείριση των πόρων. Οι φορείς αυτοί ιδρύονται από φυσικά πρόσωπα με βασικό κίνητρο το ηθικό αίσθημα προσφοράς προς τον πάσχοντα συνάνθρωπο. Με άλλα λόγια, η υποχρέωση για παροχή υπηρεσιών έχει ηθικό έρεισμα, ενώ στις υπηρεσίες του δημόσιου τομέα η υποχρέωση για παροχή υπηρεσιών έχει νομικό έρεισμα (Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις, 1997).

Ο εθελοντισμός στηρίζεται στην ηθική επιταγή και το χρέος κάθε ανθρώπου να βοηθήσει τον πλησίον. Εκφράζει τα αλτρουιστικά κίνητρα του κάθε ανθρώπου όταν

βρίσκεται αντιμέτωπος με την οδύνη του συνανθρώπου του. Η αλτρουιστική προσφορά - «η σχέση δωρεάς» όπως υποστηρίζει ο Titmuss το 1970 - είναι η βάση του σύγχρονου κράτους πρόνοιας (Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις, 1997).

Ο εθελοντικός τομέας είναι βέβαια πολύ πιο περιορισμένος από το δημόσιο τομέα· αφού έχει στη διάθεση του πενιχρούς οικονομικούς πόρους. Με δεδομένη τη ζήτηση κοινωνικών υπηρεσιών στις βιομηχανικές και μεταβιομηχανικές κοινωνίες, δεν είναι σε θέση να καλύψει τη ζήτηση. Στις Η.Π.Α. έχει υπολογισθεί (Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις, 1997) ότι ο εθελοντικός τομέας δαπανά περίπου το 15% από το σύνολο των δαπανών για προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες. Πέρα όμως απ' αυτό το στοιχείο, είναι γεγονός ότι - παραδοσιακά τουλάχιστον - οι εθελοντικές οργανώσεις δεν ενδιαφέρονταν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των ασθενέστερων κοινωνικά και οικονομικά τάξεων. Τα μέλη των Διοικητικών Συμβουλίων των εθελοντικών οργανώσεων προέρχονται, κατά κανόνα, από επιχειρηματίες, επιτυχημένους δικηγόρους, γιατρούς, τραπεζίτες, διευθυντές μεγάλων οργανισμών, όπως δείχνουν σχετικές έρευνες (Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις, 1997).

Μια άλλη έρευνα έδειξε ότι, σε αντιπροσωπευτικό δείγμα εθελοντικών οργανώσεων των Η.Π.Α., το 92% ήταν άνδρες ηλικίας άνω των 36 ετών, το 93% ήταν απόφοιτοι Πανεπιστημίου και, απ' αυτούς, εκείνοι με μεταπτυχιακές σπουδές αποτελούσαν το 68% του δείγματος. Αξίζει εδώ να παρατηρήσουμε ότι, ενώ οι γυναίκες αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία των εθελοντών που προσφέρουν εθελοντική εργασία, η διοίκηση των εθελοντικών οργανώσεων - δηλαδή η διαμόρφωση πολιτικής - είναι στα χέρια του ανδρικού φύλου. Είναι αλήθεια πως, από τη δεκαετία του '60, έχουν γίνει πολλές αλλαγές (οφειλόμενες, εν μέρει, και στο φεμινιστικό κίνημα). Υπάρχει μεγαλύτερη εκπροσώπηση των γυναικών, των φτωχών και των χρηστών των κοινωνικών οργανώσεων στα διοικητικά συμβούλια. Εν τούτοις, είναι αμφίβολο αν η αλλαγή

αυτή μετέβαλλε την παραδοσιακή δομή εξουσίας στις εθελοντικές οργανώσεις. Αυτή η ελιτίστικη σύνθεση των Διοικητικών Συμβουλίων έχει επικριθεί, επειδή η πολιτική και τα προγράμματα, τα οποία εφαρμόζουν οι εθελοντικές οργανώσεις δεν ανταποκρίνονται πάντα στις ανάγκες των φτωχών. Εκτός αυτού, οι εθελοντικές οργανώσεις χρησιμοποιούνται από την άρχουσα τάξη για να ασκείται κοινοτικός έλεγχος σε ομάδες του πληθυσμού που θα μπορούσαν να αμφισβητήσουν τη δύναμη, τα προνόμια και τα συμφέροντά της (Σταθόπουλος, 1997).

Παρά την αναφερθείσα κριτική, είναι επίσης γεγονός ότι η ανάπτυξη των εθελοντικών οργανώσεων αλληλοβοήθειας θεωρείται ως αντίβαρο στη γραφειοκρατική δυσκαμψία των προνοιακών φορέων του δημόσιου τομέα. Οι εθελοντικές οργανώσεις δείχνουν περισσότερη ευαισθησία στις ανάγκες των ανθρώπων και γίνονται εναλλακτικοί φορείς κάλυψης αναγκών, σε αντίθεση με τους λιγότερο ευαίσθητους φορείς του δημοσίου. Μάλιστα, το ενδιαφέρον για το ρόλο και τη σημασία των εθελοντικών οργανώσεων τελευταία θεωρείται τόσο σημαντικό, ώστε μια ομάδα ρωμαιοκαθολικών κοινωνιολόγων στο πανεπιστήμιο της πόλης Bologna της Ιταλίας «πιστεύει ότι το κράτος είναι βασικά μια τεχνητή οντότητα και οι κρατικοί φορείς είναι ανίκανοι να διατηρήσουν στον πληθυσμό την απαραίτητη κινητοποίηση και να του παρέχουν τα κίνητρα για την παροχή κοινωνικής φροντίδας» (Σταθόπουλος, 1997). Στην ανάλυσή τους φτάνουν στο σημείο να αμφισβητήσουν τη μεγάλη σημασία που έχει δοθεί στον δημόσιο και τον κερδοσκοπικό τομέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και υποστηρίζουν ότι οι εθελοντικές φορείς και η Εκκλησία έχουν κεντρική θέση στην κάλυψη παροχής κοινωνικής φροντίδας.

Στο πλαίσιο του σύγχρονου καταμερισμού του έργου των τομέων κοινωνικής προστασίας ο εθελοντικός τομέας έχει τη δική του ιδιαίτερη και βαρύνουσα συμβολή. Σ' ένα πολύ ενδιαφέρον άρθρο σχετικά με το ρόλο του εθελοντικού τομέα, ο Downes

το 1981 παρουσιάζει σχηματικά τους ρόλους και το έργο του εθελοντικού τομέα (πίνακας 2).

Οι βασικοί ρόλοι του εθελοντικού τομέα είναι οι κάτωθι (Σταθόπουλος, 1997):

1. Ο δημιουργικός ρόλος. Ο εθελοντικός τομέας είναι από το φύση του ελεύθερος να καινοτομεί, να αναλαμβάνει προγράμματα και δραστηριότητες που αποσκοπούν στην πλήρη ανάπτυξη των ατόμων των οικογενειών, καλύπτοντας όχι μόνο τις βασικές ανάγκες επιβίωσης αλλά και άλλες, λιγότερο εμφανείς εξίσου όμως σημαντικές ανάγκες. Τέτοιες ανάγκες αναφέρονται στην ικανότητα του ατόμου να παίρνει αποφάσεις για τη ζωή του, να αναπτύσσει ικανοποιητικές σχέσεις με το περιβάλλον και γενικότερα να μπορεί να λειτουργεί με ανεξαρτησία και ωριμότητα.

Παράλληλα με την ανάπτυξη των ατόμων, οι εθελοντικές οργανώσεις πρέπει να συμβάλλουν με τα προγράμματά τους στην ανάπτυξη κοινοτήτων, οι οποίες έχουν την ικανότητα και τους μηχανισμούς να προάγουν την αυτοβοήθεια, την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της κοινότητας. Στο επίπεδο της κοινωνίας, οι εθελοντικές οργανώσεις με την παρουσία και τις δραστηριότητες τους κινητοποιούν ένα μεγάλο αριθμό εθελοντών, ευαισθητοποιούν την κοινή γνώμη σχετικά με τα κοινωνικά προβλήματα και επισημαίνουν την υποχρέωση κάθε πολίτη να συμβάλλει στην αντιμετώπιση τους.

Οι εθελοντικές οργανώσεις πρέπει ακόμη να ασκούν πίεση προς τους φορείς του δημόσιου τομέα. Όντας ανεξάρτητες από το δημόσιο τομέα, μπορούν και έχουν υποχρέωση να ασκούν κριτική και να συνηγορούν υπεύθυνα για την προώθηση αλλαγών στις δομές των κοινωνικών φορέων, ώστε να εξυπηρετούνται αποτελεσματικά οι μη προνομιούχες ομάδες του πληθυσμού. Για να ασκήσουν όμως αυτό το ρόλο, οι εθελοντικές οργανώσεις πρέπει να διατηρήσουν σε μεγάλο βαθμό

την οικονομική και θεσμική τους ανεξαρτησία τόσο από το δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό κερδοσκοπικό τομέα.

Πίνακας 2: Ρόλοι του Εθελοντικού τομέα υπηρεσιών

Κύριοι ρόλοι	Επί μέρους ρόλοι	Δραστηριότητες - στόχοι
Δημιουργικός	Αναπτυξιακός ρόλος	Ανάπτυξη ατόμου Ανάπτυξη κοινότητας Ανάπτυξη κοινωνίας
	Καινοτομικός	Πρωτοποριακά προγράμματα
	Διαμεσολαβητικός	Ρόλος συνηγόρου - διαμεσολαβητή για μη προνομιούχες ομάδες
Παροχή υπηρεσιών	Συμπληρωματικός του δημόσιου τομέα,	κάλυψη αναγκών: - για υπηρεσίες - για επιδόματα σε είδος
	Υποβοηθητικός του δημόσιου τομέα	
Παροχή οικονομικής βοήθειας	Βοήθεια σε χρήμα	
	Βοήθεια σε είδος,	

Πηγή: Σταθόπουλος, 1997

2. Στο δεύτερο ρόλο παροχής υπηρεσιών, ο εθελοντικός τομέας λειτουργεί: α) συμπληρωματικά προς το δημόσιο τομέα. Τόσο ο δημόσιος όσο και ο εθελοντικός τομέας έχουν ως τελικό στόχο την κάλυψη ανθρώπινων αναγκών. Ο κάθε τομέας έχει τις δικές του δυνατότητες στην εκπλήρωση αυτού του στόχου, β) ο εθελοντικός τομέας λειτουργεί υποβοηθητικά προς το δημόσιο, υπό την έννοια ότι την κύρια ευθύνη για την παροχή υπηρεσιών την έχει ο δημόσιος τομέας γιατί έχει πολύ περισσότερους πόρους στη διάθεση του. Ο ρόλος συνεπώς του εθελοντικού τομέα είναι η κάλυψη κενών, η επιπρόσθετη βοήθεια πέρα από τις παρεχόμενες υπηρεσίες του δημόσιου τομέα. Το ίδιο βέβαια ισχύει και για το ρόλο του εθελοντικού τομέα

όσον αφορά τις οικονομικές παροχές, σε σχέση με το δημόσιο τομέα (Σταθόπουλος, 1997).

Η στρατηγική της επέκτασης των εθελοντικών οργανώσεων - του αποκαλούμενου «τρίτου τομέα» - και των άτυπων δικτύων φροντίδας, θεωρείται χρήσιμη όχι μόνον για την κινητοποίηση και συμμετοχή του πολίτη στα κοινά, αλλά και για τη μείωση του κόστους των δαπανών που απαιτούνται για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας. Οι εθελοντές μπορούν να προσφέρουν συμπληρωματικές - αλλά σημαντικότερες υπηρεσίες - προς τους επαγγελματίες. Η χρησιμοποίησή τους συνεπώς δεν δημιουργεί προβλήματα ανεργίας για τους επαγγελματίες. Σχετικές έρευνες στην Αγγλία δείχνουν ότι γυναίκες επαγγελματίες αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό των εθελοντών στον τομέα των κοινωνικών-προνοιακών υπηρεσιών. Οι εθελοντές συνεργάζονται και παρακολουθούνται στην εκτέλεση των καθηκόντων τους από επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς, οι οποίοι έχουν και την τελική ευθύνη για την αξιοποίηση των εθελοντών (Σταθόπουλος, 1997).

Οι εθελοντικές οργανώσεις, καθώς επίσης και οι άτυπες ομάδες αυτοβοήθειας, εκτός από τις υπηρεσίες που προσφέρουν, έχουν και έναν ακόμη σημαντικό ρόλο. Χρησιμοποιούν τη δύναμή τους, την εμπειρία τους και τις γνωριμίες των μελών τους ώστε να λειτουργήσουν ως ομάδες πίεσης προς την κυβέρνηση για την προώθηση μέτρων κοινωνικής πολιτικής. Σε περιόδους περικοπών των κρατικών δαπανών κινητοποιούνται για να εμποδίσουν ή έστω να μειώσουν στο ελάχιστο δυνατό τις περικοπές σε προγράμματα κοινωνικής προστασίας (Στασινοπούλου, 2006).

Οι εθελοντικές οργανώσεις έχουν τη δυνατότητα να κάνουν προγράμματα για τα οποία υπάρχει αβεβαιότητα ως προς το αποτέλεσμα. Μπορούν να διακινδυνεύσουν, κάτι που ο μεν δημόσιος τομέας για πολιτικούς λόγους αδυνατεί να κάνει, ο δε

κερδοσκοπικός τομέας αποφεύγει για λόγους οικονομικού κόστους. Μπορούν να εξασφαλίσουν ποικιλία και ευελιξία ως προς τα προγράμματα, το προσωπικό, τις πολιτισμικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες και προτιμήσεις των χρηστών. Πολλές φορές λειτουργούν με την υποστήριξη και υπό την αιγίδα Εκκλησιαστικών αρχών. Οι Εκκλησίες έχουν το δικαίωμα να παρέχουν γενικές κοινωνικές υπηρεσίες στα μέλη τους, ιδίως σε θέματα για τα οποία υπάρχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αξίες που υπαγορεύονται από τα δόγματα, τις πενήθειες και τις πρακτικές της Εκκλησίας (π.χ. Συμβουλευτική Οικογένειας για θέματα οικογενειακού προγραμματισμού, αμβλώσεις, υιοθεσίες κτλ., τα οποία συνδέονται άμεσα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των χρηστών). Μια δημόσια οργάνωση δεν έχει τη δυνατότητα ούτε το δικαίωμα να παρέχει τέτοιες υπηρεσίες (Στασινοπούλου, 2006).

Σχεδόν όλες οι θρησκείες έχουν προγράμματα κοινωνικής αλληλεγγύης σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο για τα μέλη τους, αλλά και για άτομα άλλων δοξασιών. Η Μητρόπολη Πειραιώς είναι ένα καλό παράδειγμα της πολύμορφης εκκλησιαστικής δραστηριότητας στον τομέα της Κοινωνικής φροντίδας και Αλληλεγγύης. Με πρωτοβουλία και οικονομική ενίσχυση της Μητρόπολης και των ενοριών λειτουργούν συμβουλευτικές σχολές γονέων, κέντρα νεότητας, παιδικός σταθμός, κέντρα σίτισης γερόντων, γηροκομεία και ιδρύματα για κατάκοιτους και ανάπηρους. Επίσης υπάρχουν προγράμματα συμπαράστασης φυλακισμένων, επισκέψεων σε νοσοκομεία κ.ά. (Στασινοπούλου, 2006).

Σχετικά με τη χρηματοδότηση του εθελοντικού τομέα, οι φορείς αυτοί αντλούσαν μέχρι πρόσφατα τα έσοδα τους από τους ίδιους πόρους (π.χ. ακίνητη περιουσία, από κληροδοτήματα, από δωρεές, εράνους) αλλά και από έσοδα τα οποία προέρχονται από την παροχή υπηρεσιών. Σε όλες τις αναπτυγμένες δυτικές χώρες το κράτος συμβάλλει με αυξανόμενο βαθμό στη χρηματοδότηση προγραμμάτων τα οποία

εφαρμόζει ο εθελοντικός τομέας. Αυτό γίνεται γιατί έχει γίνει πλέον κατανοητό ότι το κράτος δεν είναι πάντα σε θέση να εφαρμόσει προγράμματα για τα οποία χρειάζεται ταχύτητα και λογιστική ευλυγισία. Επίσης είναι αντιοικονομικό για το κράτος να διατηρεί μικρές μονάδες παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών. Έτσι, όλο και πιο συχνά, οι εθελοντικές οργανώσεις χρηματοδοτούνται από τον τακτικό προϋπολογισμό του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Η χρηματοδότηση δίνει την ευκαιρία και τη δυνατότητα στο δημόσιο τομέα να κατευθύνει τις δραστηριότητες του εθελοντικού τομέα προς την εφαρμογή εκείνης της κοινωνικής πολιτικής την οποία κρίνει χρήσιμη και επιθυμητή σε κάθε περίπτωση. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι στην Ελλάδα η χρηματοδότηση εθελοντικών οργανώσεων από το Υπουργείο, για τη λειτουργία ξενώνων. Με αυτό τον τρόπο ενισχύει την πολιτική αποασυλοποίησης ασθενών από τα δημόσια ψυχιατρεία (Στασινοπούλου, 2006).

Οι εθελοντικές οργανώσεις χρηματοδοτούνται ακόμη από διεθνείς οργανισμούς, προκειμένου να εφαρμόσουν προγράμματα κοινωνικής προστασίας για ειδικές κατηγορίες ατόμων (λ.χ. πρόσφυγες, παλιννοστούντες, ανέργους, κ.ά.). Τα χρηματοδοτούμενα προγράμματα κοινωνικής προστασίας μέσα από τα διάφορα ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν πλέον ένα βασικό τομέα δραστηριότητας των εθελοντικών οργανώσεων. Το δικαίωμα παροχής υπηρεσιών από τις εθελοντικές οργανώσεις καθορίζεται κυρίως από το είδος και τον τομέα εξειδίκευσης της κάθε οργάνωσης η οποία, μέσα στο πλαίσιο του συντάγματος των πολιτών και των νόμων για ίση μεταχείριση, θέτει κριτήρια επιλεξιμότητας για την παροχή υπηρεσιών σε συγκεκριμένες κατηγορίες του πληθυσμού (Στασινοπούλου, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

Γενικά

Στο πλαίσιο του να δοθεί ένας ορισμός της προσωπικότητας, γίνεται λόγος για ένα διακριτό σύνολο, το οποίο αποτελείται από χαρακτηριστικά ή στοιχεία (traits) που εκφράζονται στο συγκεκριμένο τρόπο ζωής του καθενός μας. Στοιχεία ή χαρακτηριστικά της προσωπικότητας είναι ανθεκτικοί και διαρκείς τύποι ή τρόποι αντίληψης, σχέσης και σκέψης για το περιβάλλον και τον εαυτό και επιδεικνύονται σε ένα ευρύ φάσμα σημαντικών κοινωνικών και προσωπικών καταστάσεων. Η τυποποίηση ή ομαδοποίηση παρόμοιων στοιχείων προσωπικότητας δε σημαίνει φυσικά παθολογικότητα. Η ύπαρξη «καταναγκαστικών στοιχείων» π.χ. σε πολλούς φοιτητές ιατρικής είναι χρήσιμη προσαρμοστική ιδιότητα για την απομνημόνευση μεγάλου όγκου γνώσεων (Μάνος, 1997). Άλλωστε κοιτώντας μέσα μας, θα μπορούσαμε αρκετά εύκολα να ανακαλύψουμε «δραματικά», «ναρκισσιστικά», «παρανοϊκά» κ.ά. στοιχεία. Πώς λοιπόν διαχωρίζουμε την ύπαρξη διαφόρων στοιχείων προσωπικότητας από την ύπαρξη Διαταραχής της Προσωπικότητας;

Θεωρούμε ότι έχουμε Διαταραχή της Προσωπικότητας όταν τα στοιχεία προσωπικότητας είναι δυσπροσαρμοστικά και δύσκαμπτα και προκαλούν είτε σημαντική έκπτωση της λειτουργικότητας είτε υποκειμενική έντονη ενόχληση. (Μάνος, 1997).

Γενικά χαρακτηριστικά

- Οι Διαταραχές της Προσωπικότητας χαρακτηρίζονται από άκαμπτες και δυσπροσαρμοστικές απαντήσεις στο στρες (Μάνος, 1997).
- Εξαιτίας της ύπαρξης Διαταραχής της Προσωπικότητας επηρεάζεται όλη η ζωή του ατόμου - ιδιαίτερα οι σχέσεις του - με αποτέλεσμα σημαντική αναπηρία στις τρεις βασικές διαστάσεις της ζωής - αγάπη, εργασία, διασκέδαση (Μάνος, 1997).
- Συχνά το άτομο αποδίδει τα προβλήματά του στο περιβάλλον κι όχι στον εαυτό του (Μάνος, 1997).
- Συνήθως το άτομο δεν είναι ψυχωτικό. Αν επισυμβεί ψύχωση, συνήθως είναι της μορφής της Βραχείας Ψυχωτικής Διαταραχής, της Μείζονος Καταθλιπτικής Διαταραχής Με Ψυχωτικά Στοιχεία ή με μορφή παροδικών ψυχωτικών συμπτωμάτων (Μάνος, 1997).
- Συχνά τα άτομα με Διαταραχή της Προσωπικότητας δεν έχουν ή δυσκολεύονται να αποκτήσουν εναισθησία στα δυσπροσαρμοστικά σχήματα της συμπεριφοράς τους, οπότε δύσκολα προσέρχονται για θεραπεία και δύσκολα επίσης θεραπεύονται (Μάνος, 1997).
- Πολλές επιπλοκές συνοδεύουν τις Διαταραχές της Προσωπικότητας. Οι πιο κοινές είναι: κατάθλιψη, αυτοκτονία, βία και αντικοινωνική συμπεριφορά, παροδικά ψυχωτικά συμπτώματα, βραχεία ψυχωτικά επεισόδια, κατάχρηση ουσιών (Μάνος, 1997).

Διαγνωστικά χαρακτηριστικά κατά DSM-IV

Το DSM-IV ορίζει τη Διαταραχή της Προσωπικότητας ως ένα διαρκή τύπο εσωτερικού βιώματος και συμπεριφοράς που παρεκκλίνει σημαντικά από τις προσδοκίες της κουλτούρας του ατόμου, είναι εκτεταμένος και άκαμπος, αρχίζει στην εφηβεία ή στη νεαρή ενήλικη ζωή, είναι διαχρονικά σταθερός και οδηγεί σε υποκειμενική ενόχληση ή λειτουργική έκπτωση (Μάνος, 1997).

Τα γενικά αυτά χαρακτηριστικά αφορούν όλες τις κατά DSM-IV Διαταραχές της Προσωπικότητας και παρουσιάζονται αναλυτικότερα στον Πίνακα 3.

Στο DSM-IV περιλαμβάνονται δέκα Διαταραχές της Προσωπικότητας (Σημ. Στο DSM-III-V υπήρχε και μία ενδέκατη - η Παθητική Επιθετική Διαταραχή της Προσωπικότητας, που δε συμπεριλήφθηκε στο DSM-IV, καθώς θεωρήθηκε ότι η παθητική αντίσταση (δηλ. η αναβλητικότητα, το χασομέρι ή το «ξέχασμα» στην εκπλήρωση υποχρεώσεων) που τη χαρακτηρίζει δε συνιστά από μόνη της ολοκληρωμένη συγκεκριμένη διαταραχή. Παρ' όλα αυτά, σε ορισμένες περιπτώσεις, η συμπεριφορά αυτή μπορεί να καλυφθεί κάτω από τη διάγνωση «Διαταραχή της Προσωπικότητας Μη Προσδιοριζόμενη Αλλιώς» (Μάνος, 1997). Οι δέκα αυτές Διαταραχές της Προσωπικότητας ομαδοποιούνται σε τρεις γενικές κατηγορίες με βάση ορισμένες τους ομοιότητες και παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.

Και υπάρχει και η κατηγορία Διαταραχή της Προσωπικότητας Μη Προσδιοριζόμενη Αλλιώς για περιπτώσεις που πληρούν μεν τα γενικά κριτήρια για Διαταραχή της Προσωπικότητας, αλλά είτε υπάρχουν χαρακτηριστικά από διάφορες Διαταραχές της Προσωπικότητας χωρίς όμως να πληρούνται τα κριτήρια για καμιά συγκεκριμένη Διαταραχή της Προσωπικότητας είτε το άτομο θεωρείται ότι έχει κάποια Διαταραχή της Προσωπικότητας που δεν περιλαμβάνεται στην Ταξινόμηση (π.χ. παθητική επιθετική διαταραχή της προσωπικότητας) (Μάνος, 1997, Γκοτζαμάνης, 1996).

Ένα άτομο μπορεί να έχει χαρακτηριστικά που πληρούν τα κριτήρια για περισσότερες από μία Διαταραχές της Προσωπικότητας, οπότε μπαίνουν όλες οι αντίστοιχες διαγνώσεις των Διαταραχών της Προσωπικότητας.

Πίνακας 3. Γενικά διαγνωστικά κριτήρια για Διαταραχή της Προσωπικότητας κατάDSM-IV

- A. Ένας διαρκής τύπος εσωτερικού βιώματος και συμπεριφοράς που παρεκκλίνει έντονα από τις προσδοκίες της κουλτούρας του ατόμου. Αυτός ο τύπος εκδηλώνεται σε δύο ή περισσότερους από τους παρακάτω τομείς:
- (1) γνωστική λειτουργία (δηλ. τρόποι αντίληψης και ερμηνείας του εαυτού, των άλλων ανθρώπων και των γεγονότων)
  - (2) συναισθηματικότητα (δηλ. το εύρος, η ένταση, η μεταβλητότητα και η καταλληλότητα/προσφορότητα της συναισθηματικής απάντησης)
  - (3) διαπροσωπική λειτουργικότητα
  - (4) έλεγχος των παρορμήσεων
- B. Ο διαρκής τύπος είναι άκαμπτος και επεκτείνεται σε ένα ευρύ φάσμα προσωπικών και κοινωνικών καταστάσεων.
- Γ. Ο διαρκής τύπος οδηγεί σε κλινικά σημαντική υποκειμενική ενόχληση ή έκπτωση στον κοινωνικό, επαγγελματικό ή άλλους σημαντικούς τομείς της λειτουργικότητας.
- Δ. Ο τύπος αυτός είναι σταθερός και μακράς διάρκειας και η έναρξή του μπορεί να ανιχνευθεί πίσω τουλάχιστον στην εφηβεία ή νωρίς στην ενήλικη ζωή.
- Ε. Ο διαρκής αυτός τύπος δεν εξηγείται καλύτερα σαν εκδήλωση ή συνέπεια μίας άλλης ψυχικής διαταραχής.
- ΣΤ. Ο διαρκής αυτός τύπος δεν οφείλεται στα άμεσα φυσιολογικά αποτελέσματα της δράσης μίας ουσίας (π.χ. κάποια ουσία κατάχρησης, κάποιο φάρμακο) ή μίας γενικής ιατρικής κατάστασης (π.χ. τραύμα κεφαλής).

Πηγή: Μάνος (1997)

Πίνακας 4. Κατηγορίες ασθενών με διαταραχές της Προσωπικότητας

A.	Ασθενείς που παρουσιάζονται συχνά <i>παράξενοι ή εκκεντρικοί</i> Παρανοειδής Διαταραχή της Προσωπικότητας Σχιζοειδής Διαταραχή της Προσωπικότητας Σχιζότυπη Διαταραχή της Προσωπικότητας
B.	Ασθενείς που παρουσιάζονται συχνά <i>δραματικοί, με έντονα συναισθήματα ή ασταθείς στις διαπροσωπικές τους σχέσεις</i> Αντικοινωνική Διαταραχή της Προσωπικότητας Μετ αιχμιακή Διαταραχή της Προσωπικότητας Δραματική Διαταραχή της Προσωπικότητας Ναρκισσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας
Γ.	Ασθενείς που παρουσιάζονται συχνά <i>αγχώδεις ή φοβισμένοι</i> Αποφευκτική Διαταραχή της Προσωπικότητας Εξαρτημένη Διαταραχή της Προσωπικότητας Ψυχαναγκαστική Καταναγκαστική Διαταραχή της Προσωπικότητας

Πηγή: Μάνος (1997)

Η διάγνωση Διαταραχή της Προσωπικότητας απαιτεί εκτίμηση της συμπεριφοράς και της λειτουργικότητας του ατόμου που να καλύπτει μεγάλη περίοδο της ζωής του και που να αποδεικνύει τη σταθερότητα και την επιμονή των δυσπροσαρμοστικών στοιχείων της προσωπικότητάς του. Έτσι, μπορεί να χρειασθούν περισσότερες από μία συνεντεύξεις, καθώς ενδεχομένως και πληροφορίες από άλλα άτομα (π.χ. σε περιπτώσεις που οι ασθενείς δεν είναι ενήμεροι του πόσο τα παθολογικά στοιχεία του χαρακτήρα τους διαταράσσουν τη ζωή τους, όπως στην Αντικοινωνική ή Μετ αιχμιακή Διαταραχή της Προσωπικότητας) (Καλαντζή - Αζίζι, Δέγλερης, 1992).

Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται αν το άτομο έχει κάποια άλλη διαταραχή, π.χ. Μείζονα Καταθλιπτική Διαταραχή, οπότε τα παθολογικά στοιχεία της προσωπικότητας μπορεί να είναι παροδικά και να υποχωρήσουν μετά την αποδρομή της διαταραχής. Στις περιπτώσεις αυτές είναι καλό η επιπρόσθετη διάγνωση της Διαταραχής της

Προσωπικότητας να θεωρηθεί *προσωρινή* και το άτομο να επανεκτιμηθεί μετά την υποχώρηση της διαταραχής (Καλαντζή - Αζίζι, 1999).

Ειδικότερα, η διαφορική διάγνωση των Διαταραχών της Προσωπικότητας πρέπει να λάβει υπόψη της ένα σημαντικό αριθμό ψυχικών διαταραχών, που παρουσιάζουν χαρακτηριστικά συμπεριφοράς παρόμοια με αυτές. Η διάγνωση της Διαταραχής της Προσωπικότητας θα βασισθεί στη μακρόχρονη παρουσία των χαρακτηριστικών αυτών, ενώ σε άλλες ψυχικές διαταραχές τα παθολογικά χαρακτηριστικά υπάρχουν μόνον κατά τη διάρκεια των επεισοδίων της διαταραχής (π.χ. κάποιας Διαταραχής της Διάθεσης-ή κάποιας Αγχώδους Διαταραχής, κάποιας Διαταραχής Σχετιζόμενης Με Ουσίες, κάποιας ψυχωτικής διαταραχής). Αν, βέβαια, οι αλλαγές στην προσωπικότητα προήλθαν από κάποια γενική ιατρική κατάσταση (π.χ. όγκο του εγκεφάλου), η διάγνωση θα είναι Μεταβολή της Προσωπικότητας Οφειλόμενη σε Γενική Ιατρική Κατάσταση (Μάνος, 1997).

Είναι σημαντικό να τονισθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η διάγνωση Διαταραχή της Προσωπικότητας μπορεί να δοθεί και σε παιδιά ή εφήβους κάτω των 18 ετών (εκτός από τη διάγνωση της Αντικοινωνικής Διαταραχής της Προσωπικότητας), εφόσον η διαταραχή (που, βέβαια, είναι εκτεταμένη, επίμονη και διάρκειας ενός τουλάχιστον χρόνου) θεωρηθεί ότι είναι απίθανο να περιορισθεί σε κάποιο αναπτυξιακό στάδιο ή σε κάποιο επεισόδιο μίας άλλης ψυχικής διαταραχής.

Επιδημιολογία. Πορεία. Πρόγνωση

Διάφορες μελέτες υπολογίζουν τον επιπολασμό των Διαταραχών της Προσωπικότητας σε 10% ως 20% του γενικού πληθυσμού και σε πολύ περισσότερο στον ψυχιατρικό πληθυσμό. Ο επιπολασμός των παθολογικών στοιχείων προσωπικότητας είναι φυσικά ακόμα μεγαλύτερος (Μάνος, 1997).

Ορισμένες Διαταραχές της Προσωπικότητας (π.χ. Αντικοινωνική Διαταραχή της Προσωπικότητας) είναι πιο συχνές στους άντρες και άλλες (π.χ. Μεταιχμιακή, Δραματική και Εξαρτημένη Διαταραχή της Προσωπικότητας) πιο συχνές στις γυναίκες. (Μάνος, 1997).

Οι Διαταραχές της Προσωπικότητας συνήθως γίνονται εμφανείς στην εφηβεία ή νωρίς στην ενήλικη ζωή και διαρκούν τις περισσότερες φορές για όλη τη ζωή, εκτός αν υπάρξει βελτίωση ή αλλαγή με κατάλληλη θεραπεία. Οποσδήποτε, όμως, η ένταση των παθολογικών χαρακτηριστικών ελαττώνεται με την πάροδο της ηλικίας, σε άλλες περισσότερο (π.χ. στην Αντικοινωνική και τη Μεταιχμιακή) και σε άλλες λιγότερο (π.χ. στην Ψυχαναγκαστική Καταναγκαστική και στη Σχιζότυπη) (Μάνος, 1997).

Αιτιολογία

Δεν υπάρχουν ακόμη ικανοποιητικές αιτιολογικές ερμηνείες για την ανάπτυξη των διαφόρων Διαταραχών της Προσωπικότητας. *Ψυχαναλυτικά*, τα παθολογικά χαρακτηριστικά των διαταραχών αυτών αποδίδονται σε τραυματικά γεγονότα ή σε καθηλώσεις στο στοματικό, πρωκτικό ή φαλλικό στάδιο της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης, χωρίς, όμως, ουσιαστικά αποδεικτικά στοιχεία (με εξαίρεση, ίσως, τη Μεταιχμιακή Διαταραχή της Προσωπικότητας, στην οποία φαίνεται να έχει εδραιωθεί η αιτιολογική σημασία της σεξουαλικής κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία). *Γενετικά*, μελέτες οικογενειών, διδύμων και υιοθετημένων ατόμων προτείνουν γενετική σχέση μεταξύ Σχιζότυπης Διαταραχής της Προσωπικότητας και Σχιζοφρένειας, όπως και την ύπαρξη ισχυρού γενετικού παράγοντα στην αιτιολογία της Αντικοινωνικής και της Μεταιχμιακής Διαταραχής της Προσωπικότητας, ενώ ανάλογες έρευνες βρίσκονται σε εξέλιξη και για άλλες διαταραχές της

προσωπικότητας. *Νευροβιολογικές μελέτες* έχουν δείξει συσχέτιση της Σχιζότυπης Διαταραχής της Προσωπικότητας με χαμηλή δραστηριότητα της αιμοπεταλιακής ΜΑΟ, της Μετaihμιακής με χαμηλό 5-ΗΙΑΑ στο εγκεφαλονωτιαίο υγρό (που σχετίζεται αρνητικά με επιθετικότητα και απόπειρες αυτοκτονίας), των ασθενών με κατάθλιψη και διαταραχή της προσωπικότητας με λιγότερη πιθανότητα για παθολογική δοκιμασία καταστολής της δεξαμεθαζόνης απ' ότι σε ασθενείς με κατάθλιψη μόνο (Γκοτζαμάνης, 1996). *Ηλεκτροεγκεφαλογραφικά*, αναφέρονται εδώ και πολλά χρόνια παθολογικά ευρήματα σε άτομα με Αντικοινωνική Διαταραχή της Προσωπικότητας (κυρίως αύξηση της δραστηριότητας των βραδέων κυμάτων), καθώς επίσης και οριακά ευρήματα σε άτομα με Μετaihμιακή Διαταραχή της Προσωπικότητας, που προτείνουν για ορισμένους τουλάχιστον ασθενείς την ύπαρξη κάποιας λεπτής εγκεφαλικής βλάβης (Γκοτζαμάνης, 1996).

Ναρκισσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας

Το βασικό χαρακτηριστικό της διαταραχής αυτής είναι μια έντονη αίσθηση σπουδαιότητας και μεγαλείου του ατόμου, έντονη ανάγκη για θαυμασμό και έλλειψη «ενσυναίσθησης» (δηλ. αδυναμία του ατόμου να αναγνωρίσει και να νιώσει τις επιθυμίες, τα βιώματα και τα αισθήματα των άλλων).

Τα άτομα με τη διαταραχή αυτή θεωρούν πολύ σπουδαίο και σημαντικό τον εαυτό τους, υπερεκτιμούν τις ικανότητες και τα επιτεύγματά τους και συχνά υποτιμούν τις ικανότητες και τα επιτεύγματα των άλλων. Συχνά, επίσης, αφήνονται σε φαντασίες απεριόριστης δύναμης, επιτυχίας, ευφυΐας, ομορφιάς κτλ. Πιστεύουν ότι είναι ξεχωριστά («σπέσιαλ») και μοναδικά και επιζητούν την παρέα ή τις υπηρεσίες άλλων αναγνωρισμένων «κορυφαίων» ατόμων (π.χ. επώνυμων γιατρών, δικηγόρων, κομμωτών κτλ.) (Emmons, 1987).

Τα άτομα αυτά έχουν έντονη ανάγκη για θαυμασμό και έπαινο και η εύθραυστη αυτοεκτίμησή τους μπορεί πολύ εύκολα να πληγωθεί, όταν δεν καταφέρνουν να τους πάρουν. Επιζητούν συνεχώς κομπλιμέντα, συχνά με ιδιαίτερα σαγηνευτικό και γοητευτικό τρόπο. Η αίσθηση του ότι είναι πολύ σπουδαία και σημαντικά άτομα τα κάνει να συμπεριφέρονται σαν να έχουν παντού ιδιαίτερα («σπέσιαλ») δικαιώματα (π.χ. να μη χρειάζεται να περιμένουν στην ουρά) και επίσης σε συνδυασμό με την έλλειψη ευαισθησίας για τις ανάγκες των άλλων στο να εκμεταλλεύονται τους άλλους κυρίως διαπροσωπικά (για να πετύχουν στόχους ή να τονώσουν την αυτοεκτίμησή τους) (Emmons, 1987).

Η έλλειψη «ενσυναίσθησης» τα κάνει να μιλούν συνεχώς για τα δικά τους προβλήματα και να αδιαφορούν για τα προβλήματα και τα αισθήματα των άλλων. Έτσι, συχνά οι άλλοι τα αντιλαμβάνονται σα συναισθηματικά ψυχρά και μη ανταποκρινόμενα στα αισθήματά τους.

Έντονος είναι και ο φθόνος που νιώθουν για τα επιτεύγματα των άλλων, που συχνά τα υποτιμούν. Η εικόνα που παρουσιάζουν στα άλλα άτομα είναι συνήθως του υπεροπτικού, του αλαζονικού και του ατόμου που περιφρονεί τους άλλους.

Τα διαγνωστικά κριτήρια κατά DSM-IV για τη Нарκисσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.

Πίνακας 5. Διαγνωστικά κριτήρια κατά DSM-IV για τη Ναρκισσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας

Ένας εκτεταμένος τύπος μεγαλειώδους (στη φαντασία ή στη συμπεριφορά) ανάγκης για θαυμασμό και έλλειψης «ενσυναίσθησης» που αρχίζει νωρίς στην ενήλικη ζωή και είναι παρών σε μία ποικιλία καταστάσεων, όπως φαίνεται από πέντε (ή περισσότερα) από τα παρακάτω:

- (1) το άτομο έχει μία μεγαλειώδη αίσθηση σπουδαιότητας για τον εαυτό του (π.χ. διογκώνει τα επιτεύγματα και τα talέντα του, περιμένει να αναγνωρισθεί σαν ανώτερο, χωρίς ανάλογα επιτεύγματα)
- (2) έχει έντονη ενασχόληση με φαντασιώσεις απεριόριστης επιτυχίας, δύναμης, εξυπνάδας, ομορφιάς ή ιδανικής αγάπης
- (3) πιστεύει ότι είναι «σπέσιαλ» και μοναδικό και μπορούν να το καταλάβουν μόνο ή πρέπει να συναναστρέφεται μόνο με άλλα σπέσιαλ ή υψηλής περιωπής άτομα (ή θεσμούς)
- (4) απαιτεί υπερβολικό θαυμασμό
- (5) έχει μία αίσθηση ιδιαίτερων δικαιωμάτων, δηλ. μη λογικές προσδοκίες για ιδιαίτερα ευνοϊκή μεταχείριση ή αυτόματη συμμόρφωση των άλλων με τις προσδοκίες του
- (6) εκμεταλλεύεται διαπροσωπικά, δηλ. εκμεταλλεύεται τους άλλους για να πετύχει τους σκοπούς του
- (7) του λείπει η «ενσυναίσθηση»: είναι απρόθυμο να αναγνωρίσει ή να ταυτοποιηθεί με τα αισθήματα και τις ανάγκες των άλλων
- (8) συχνά φθονεί τους άλλους ή πιστεύει ότι οι άλλοι το φθονούν
- (9) εμφανίζει αλαζονική, υπεροπτική συμπεριφορά ή στάση

Πηγή: Μάνος (1997)

Συνοδά χαρακτηριστικά. Σύνοδες διαταραχές

Τα άτομα με Ναρκισσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας, εξαιτίας της εύθραυστης αυτοεκτίμησής τους, είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα και ευάλωτα στην κριτική των άλλων. Εύκολα πληγώνονται, νιώθουν ταπεινωμένα και άδεια και ενδεχομένως μπορεί να αντιδρούν με έντονη οργή και με αντεπίθεση.

Μπορεί να έχουν μεγάλες επαγγελματικές επιτυχίες, μπορεί όμως και να μην προχωρήσουν επαγγελματικά, λόγω του φόβου τους να ρισκινδυνεύσουν σε συναγωνιστικές καταστάσεις, όπου υπάρχει κίνδυνος και να αποτύχουν. Οι διαπροσωπικές τους σχέσεις κατά κανόνα είναι προβληματικές, εξαιτίας της ανάγκης

τους για θαυμασμό, της αίσθησης ότι έχουν ιδιαίτερα δικαιώματα και της αδυναμίας τους να νιώσουν τις ανάγκες των άλλων (Emmons, 1987).

Η έντονη αίσθηση ταπείνωσης που μπορεί να νιώσουν, συνοδευόμενη και από υπερβολική αυτοκριτική μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνική απομόνωση, καταθλιπτική διάθεση, Δυσθυμική ή Μείζονα Καταθλιπτική Διαταραχή. Αν, όμως, τα άτομα αυτά νιώθουν για μεγάλο διάστημα σπουδαία μπορεί να διατηρήσουν μια υπομανιακή διάθεση (Emmons, 1987).

Η Ψυχογενής Ανορεξία και Διαταραχές Σχετιζόμενες Με Ουσίες μπορεί να συνδυάζονται με τη Нарκισσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας. Άλλες Διαταραχές της Προσωπικότητας που μπορεί να συνυπάρχουν είναι η Δραματική, η Μεταιχμιακή, η Αντικοινωνική και η Παρανοειδής.

Επιδημιολογία. Πορεία

Διάφορες μελέτες υπολογίζουν τον επιπολασμό της Нарκισσιστικής Διαταραχής της Προσωπικότητας στο 1% του γενικού πληθυσμού και στο 2% ως 16% του κλινικού πληθυσμού. Η διαταραχή είναι πολύ συχνότερη στους άντρες (υπολογίζεται ότι το 50% ως 75% είναι άντρες) (Emmons, 1987).

Θα έπρεπε, ίσως, να σημειώσουμε τη μεγάλη δυσκολία που έχουν τα άτομα αυτά να προσαρμοσθούν στους αναπόφευκτους σωματικούς, κοινωνικούς και επαγγελματικούς περιορισμούς που συνοδεύουν τον ερχομό των γηρατειών.

Αιτιολογία

Ορισμένοι θεωρητικοί και ερευνητές αμφισβητούν κατά πόσο η Нарκισσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας είναι ξεχωριστό σύνδρομο, καθώς нарκισσιστικά χαρακτηριστικά είναι κοινά σε πολλά άτομα με άλλες διαταραχές της

προσωπικότητας. Άλλοι θεωρούν ότι η διάγνωση αυτή μπορεί να μπει μόνο με βάση τη μεταβιβαστική σχέση που αναπτύσσεται κατά την ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία.

Ψυχαναλυτικά, η διαταραχή αποδίδεται σε προβλήματα της πρώιμης σχέσης γονιού - παιδιού που οδήγησαν σε έναν παθολογικό μεγαλειώδη εαυτό στο παιδί (Emmons, 1987).

Διαφορική διάγνωση

Η δ.δ. της Нарκисσιστικής Διαταραχής της Προσωπικότητας θα γίνει από: Μεταβολή της Προσωπικότητας Οφειλόμενη σε Γενική Ιατρική Κατάσταση και συμπτώματα που αναπτύσσονται σε συνδυασμό με χρόνια χρήση ουσιών (π.χ. Διαταραχή Σχετιζόμενη με Κοκαΐνη Μη Προσδιοριζόμενη Αλλιώς) (Μάνος, 1997).

Άλλες Διαταραχές της Προσωπικότητας. Η Δραματική, η Αντικοινωνική και η Μετ αιχμιακή Διαταραχή της Προσωπικότητας έχουν πολλά κοινά στοιχεία με τη Нарκисσιστική και ακόμη, όπως είπαμε, μπορεί και να συνυπάρχουν. Η αισθησι-εικόνα μεγαλειώδους θα ξεχωρίσει κατ' αρχάς τη Нарκисσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας από τις άλλες, σε άτομα που είναι σαγηνευτικά, κυνικά και με έντονες ανάγκες. Η σχετική σταθερότητα της εικόνας του εαυτού και η έλλειψη αυτοκαταστροφικότητας, παρορμητικότητας και φόβου εγκατάλειψης θα δ.δ. τη Нарκисσιστική από τη Μετ αιχμιακή Διαταραχή της Προσωπικότητας. Η σχετική έλλειψη έντονης συναισθηματικής/συγκινησιακής έκφρασης και η περιφρόνηση για τις ευαισθησίες των άλλων θα τη δ.δ. από τη Δραματική Διαταραχή της Προσωπικότητας. Η επιζήτηση προσοχής από τους άλλους ειδικά με τη μορφή του θαυμασμού θα δ.δ. τη Нарκисσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας από τις άλλες, όπου επίσης υπάρχει επιζήτηση προσοχής. Ακόμη η δ.δ. από την Αντικοινωνική Διαταραχή της Προσωπικότητας θα βασισθεί στην έλλειψη ιστορικού Διαταραχής της

Διαγωγής, έντονης παρορμητικότητας, επιθετικότητας και εξαπάτησης των άλλων στη Ναρκισσιστική, παρά την ύπαρξη και σε αυτήν της τάσης να είναι το άτομο σκληρό, επιφανειακό, εκμεταλλευτικό και να μη νοιάζεται για τους άλλους. Η δ.δ. από την Ψυχαναγκαστική Καταναγκαστική Διαταραχή της Προσωπικότητας θα βασισθεί στο ότι, αν και οι δύο διαταραχές μοιάζουν στο ότι τα άτομα με αυτές τις διαταραχές ισχυρίζονται ότι προσπαθούν πάντα για την τελειότητα και νομίζουν ότι οι άλλοι δεν κάνουν τα πράγματα τόσο καλά όσο αυτοί, τα άτομα με Ναρκισσιστική Διαταραχή της Προσωπικότητας είναι πιο πιθανό να πιστεύουν ότι πέτυχαν την τελειότητα. Η δ.δ. από την Παρανοειδή ή τη Σχιζότυπη Διαταραχή της Προσωπικότητας θα βασισθεί στην καχυποψία και την έντονη κοινωνική απομόνωση που τις χαρακτηρίζουν (αν υπάρχει απομόνωση στη Ναρκισσιστική διαταραχή, αυτή οφείλεται σε ταπείνωση του ατόμου ή σε φόβο αποκάλυψης των αδυναμιών του) (Emmons, 1987, Μάνος, 1997).

Μανιακά ή Υπομανιακά Επεισόδια. Η δ.δ. από τα επεισόδια αυτά που επίσης χαρακτηρίζονται από αίσθηση μεγαλείου θα βασισθεί στο ότι σε αυτά υπάρχει έντονη αλλαγή της διάθεσης ή λειτουργική έκπτωση.

Θεραπεία

Αποκαλυπτική ατομική ή ομαδική ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία θεωρείται η θεραπεία εκλογής. Η θεραπεία είναι δύσκολη, όμως, κυρίως εξαιτίας των μεταβιβαστικών εναλλαγών των συναισθημάτων των ασθενών αυτών απέναντι στον θεραπευτή (ή και προς τα μέλη της ομάδας στην ομαδική ψυχοθεραπεία), που στην αρνητική τους διάσταση μπορεί να εκδηλωθούν με απαιτητικότητα, εκρήξεις οργής, έντονη υποτίμηση του θεραπευτή (ή άλλων μελών στην ομαδική ψυχοθεραπεία) (Emmons, 1987).

Σκοπός της θεραπείας είναι τα άτομα αυτά να αποκτήσουν ευαισθησία στους μηχανισμούς λειτουργίας του παθολογικού μεγαλειώδους τους εαυτού και προοδευτικά να αναπτύξουν πιο ρεαλιστική εικόνα του εαυτού τους και των άλλων.

Μια θεραπευτική προσέγγιση που τη χαρακτηρίζει η σταθερότητα, η ανεκτικότητα/αντοχή και η «ενσυναίσθηση» του θεραπευτή είναι απαραίτητη για τη βοήθεια των ασθενών αυτών.

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Το μοντέλο ερευνητικής πρακτικής που αναφέρεται συνήθως ως πρότυπο σε εγχειρίδια μεθόδων και τεχνικών (και συνεπώς εκφράζει την κύρια τάση), προϋποθέτει την ύπαρξη συγκεκριμένης θεωρίας από την οποία συνάγονται συγκεκριμένες υποθέσεις που τίθενται σε έλεγχο με τα στοιχεία της έρευνας. Οι θεωρητικές υποθέσεις διατυπώνονται πριν από την έναρξη της έρευνας ενώ προσδιορίζουν το είδος των στοιχείων που απαιτούνται για τον έλεγχό τους. Οι μέθοδοι που εφαρμόζονται είναι συνήθως ποσοτικές (κυρίως η δειγματοληπτική έρευνα με το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο), μολονότι δεν αποκλείεται και η χρήση των ποιοτικών μεθόδων για τον έλεγχο της θεωρίας (Hammersley, 1992, σ. 52).

Η δομή της ποσοτικής έρευνας, σε αντίθεση με την ποιοτική, παρουσιάζει σταθερή και δύσκαμπτη δομή. Ο σχεδιασμός της επίσης μπορεί να δεχτεί πολύ λίγες αλλαγές, εφόσον η έρευνα έχει ήδη ξεκινήσει, ενώ βασικό χαρακτηριστικό της γνώρισμα είναι ότι επιτρέπει τη συσχέτιση δύο ή περισσότερων στοιχείων για μεγάλο αριθμό περιπτώσεων, αναδεικνύοντας έτσι τις γενικές τάσεις που εμφανίζει το δείγμα. Η δυνατότητα που έχει ο ερευνητής να προσεγγίσει μεγάλο μέρος του πληθυσμού είναι ένα βασικό στοιχείο για την προτίμηση που επιδεικνύεται προς τις ποσοτικές μεθόδους όταν πρόκειται για τον έλεγχο της θεωρίας. Όταν τα αποτελέσματα μίας ερευνητικής μελέτης στηρίζονται σε μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων, η γενικότερη

πεποίθηση που κυριαρχεί είναι ότι με αυτόν τον τρόπο οι θεωρητικές υποθέσεις υποβάλλονται σε πιο αυστηρό και έγκυρο έλεγχο.

Ως εκ τούτου, η δομή της ποσοτικής έρευνας συνίσταται σε ένα *σύνολο μεταβλητών*, δηλαδή σε στοιχεία, τα οποία διαφοροποιούνται στις περιπτώσεις, οι οποίες συμπεριλαμβάνονται στο δείγμα της κάθε μελέτης. Τα χαρακτηριστικά αυτά συσχετίζονται με σκοπό την ανεύρεση γενικών τάσεων και, συνεπώς, την επαλήθευση των θεωρητικών υποθέσεων (Κυριαζή, 2001).

Συνεπώς, η ποσοτική έρευνα επικεντρώνεται στη μέτρηση των θεωρητικών εννοιών μέσω εργαλείων, όπως το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο. Τα στάδια που ακολουθούνται στις ποσοτικές ερευνητικές πρακτικές με σκοπό τον έλεγχο των θεωρητικών υποθέσεων είναι τα εξής:

- Η επιλογή της θεωρίας που αποτελεί το εννοιολογικό πλαίσιο για την ανάλυση του υπό έρευνα κοινωνικού φαινομένου.
- Η διατύπωση συγκεκριμένων ελεγχόμενων υποθέσεων που απορρέουν από τη θεωρία.
- Η κατάστρωση του σχεδίου έρευνας (αποφάσεις σχετικά με τη μετάφραση των θεωρητικών εννοιών σε εμπειρικές μεταβλητές και δείκτες, τον τρόπο επιλογής του δείγματος, την τεχνική για τη συγκέντρωση των στοιχείων) (Κυριαζή, 2001, σ. 75).
- Η εφαρμογή του σχεδίου έρευνας και η συγκέντρωση των στοιχείων.
- Η ανάλυση των στοιχείων με στατιστικές μεθόδους.
- Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων της ανάλυσης και αναλόγως, η επαλήθευση, η τροποποίηση ή η απόρριψη της θεωρίας.

Η εκπόνηση έρευνας με δειγματοληψία χρησιμοποιώντας συνεντεύξεις ή ερωτηματολόγια και στατιστικές μεθόδους ανάλυσης αποτελεί την πιο διαδεδομένη

μορφή έρευνας σε εμπειρικό επίπεδο (Czaja&Blair, 1996; DeVaus, 1993; Κασσιμάτη, 1984; Λαμπίρη-Δημάκη & Κελπερή, 1995; Φύλιας, 1996). Η εφαρμογή της δειγματοληπτικής μεθόδου δεν περιορίζεται μόνο στο επιστημονικό πλαίσιο αλλά χρησιμοποιείται και από διοικητικούς οργανισμούς, εταιρείες σφυγμομέτρησης της κοινής γνώμης και άλλους φορείς που έχουν ως κύριο σκοπό να διερευνήσουν τα χαρακτηριστικά στοιχεία, τις απόψεις, τις στάσεις καθώς και τις δραστηριότητες συγκεκριμένου πληθυσμού σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο (Berdie & Anderson, 1974; Δημητρόπουλος, 1994; Duverger, 1978; Κουβέλη, 1984; Linsky, 1975; Oppenheim, 1968). Η τυποποίηση των στοιχείων που συλλέγονται, η δυνατότητα προσέγγισης μεγάλου μέρους του πληθυσμού, η επιδεκτικότητα των στοιχείων σε στατιστικές μεθόδους ανάλυσης για την ανάδειξη γενικών τάσεων και ομοιομορφιών καθώς και η συγκριτικά μικρότερη επένδυση χρόνου που χρειάζεται από τον ερευνητή, καθιστούν τη δειγματοληπτική έρευνα την πλέον καθιερωμένη μέθοδο για τη μελέτη των κοινωνικών φαινομένων (Λελάκης, 1983, σ. 49).

Η σχετική απουσία ερευνητικών δεδομένων από τον Ελλαδικό χώρο, τα οποία να αφορούν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των εθελοντών και τη σχέση τους τόσο με κοινωνικοδημογραφικές μεταβλητές όσο και με ψυχολογικές- οικογενειακές παραμέτρους καθώς και η απουσία ερευνητικών ποσοτικών δεδομένων, διεθνώς, αναφορικά με την αξιολόγηση των εν λόγω μεταβλητών στη συγκεκριμένη αυτή ομάδα ανθρώπων έδωσαν το έναυσμα για το σχεδιασμό της παρούσας μελέτης.

Ως εκ τούτου, γενικός στόχος της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι η ανίχνευση πλευρών της προσωπικότητας των φοιτητών νοσηλευτικής ως προς τον εθελοντισμό.

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση ορισμένων ψυχολογικών παραμέτρων (αλτρουισμός, ναρκισσισμός) σε φοιτητές του Τμήματος Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου όλων των ετών.

Συγκεκριμένα, οι ερευνητικές υποθέσεις που θα εξεταστούν είναι:

- Ο εθελοντισμός συνδέεται με συνθήκες που ενεργοποιούν αλτρουιστικά κίνητρα, τα οποία έχουν αποδειχθεί πυρηνικά στο να οδηγούν στην ανιδιοτελή κοινωνική προσφορά (Ανθόπουλος, 2001, Σωτηρόπουλος, 2004, Amato, 1990, Starnes & Wymer, 1999).
- Τα αποτελέσματα ποιοτικών μελετών έχουν δείξει ότι ο εθελοντισμός, αν και μπορεί να βασίζεται σε ένα μείγμα εγωιστικών και αλτρουιστικών αφετηριακών κινήτρων (Batson, et al., 1981), σα στάση ζωής είναι ένα αντίδοτο στον ατομισμό και την εσωστρέφεια (Piliavin & Callero, 1991), γεγονός που συνδέεται με μετατόπιση της επικέντρωσης από τον ναρκισσιστικό εαυτό μας, δηλαδή τις επιθυμίες και τις ανάγκες μας, στην κοινωνική ευημερία μέσω της προσφοράς βοήθειας (Benabou & Tirole, 2004). Ο εθελοντισμός συνδέεται με ιδανικά και αξίες καθώς και την ποιότητα της ζωής, υπερβαίνει το άτομο και συνδέεται με την ενεργό συμμετοχή των ανθρώπων σε πράξεις και στάσεις που αφορούν στο κοινό καλό (Λαμπαδαρίου, 2004). Κατά συνέπεια και σύμφωνα με τις προαναφερθείσες μελέτες ως προς τον ναρκισσισμό, η υπόθεσή μας είναι ότι οι εθελοντές παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα ναρκισσισμού και χαμηλότερα σε σχέση με τους μη εθελοντές.

Δείγμα

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Το δείγμα της παρούσας μελέτης καθορίστηκε να αποτελέσουν φοιτητές του Τμήματος Νοσηλευτικής όλων των ετών, ο αριθμός των οποίων ανήλθε

στους 120. Οι προϋποθέσεις που τέθηκαν για τη συμμετοχή της ομάδας των εθελοντών στη μελέτη είναι οι παρακάτω:

1. Τα άτομα να είναι ενήλικα (άνω των 18 ετών).
2. Η επιθυμία των ατόμων να συμμετέχουν στην παρούσα μελέτη.

Ο σχεδιασμός της μελέτης περιλαμβάνει την αξιολόγηση ψυχολογικών χαρακτηριστικών που αφορούν στη διάσταση του αλτρουισμού, την υποκειμενική ευτυχία, το ναρκισσισμό και το οικογενειακό περιβάλλον. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν από τα ίδια τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα σε πλαίσιο επιλογής τους. Ταυτόχρονα, καταγράφηκαν και τα δημογραφικά τους στοιχεία.

Τα άτομα που συμμετείχαν στη μελέτη ενημερώθηκαν για το σκοπό της και διαβεβαιώθηκαν για το απόρρητο και την ανωνυμία της διαδικασίας. Για το κάθε άτομο δημιουργήθηκε ένας απόρρητος, ατομικός κωδικός και με αυτόν συμμετείχε στην έρευνα (αντί του ονοματεπωνύμου του). Εξάλλου, όλη η διαδικασία διεκπεραιώθηκε από το ίδιο το άτομο, οπότε μειώθηκαν και οι πιθανότητες για διαρροή πληροφοριών. Ως εκ τούτου, διασφαλίστηκε ένα πλαίσιο με αυξημένο κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ των ερευνητών και των ατόμων που έλαβαν μέρος στην έρευνα.

Διαδικασία

Στο πλαίσιο εκπόνησης της εν λόγω εργασίας, η μεταπτυχιακή φοιτήτρια έχουσα το ρόλο της ερευνήτριας χορήγησε σε ενήλικα άτομα τα αυτο-συμπληρούμενα ερωτηματολόγια της μελέτης εντός φακέλου, τον οποίο το άτομο παρέδωσε κλειστό (αυτοπροσώπως ή ταχυδρομικά) μετά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων προκειμένου να διαφυλαχτεί το απόρρητο. Η ερευνήτρια βρισκόταν στη διάθεση των ατόμων για διευκρινιστικές ερωτήσεις.

Μετά την ολοκλήρωση της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε από την ίδια την ερευνήτρια η διαδικασία αξιολόγησης των ψυχομετρικών

ερωτηματολογίων και σε ειδικούς πίνακες καταγράφηκαν τα αποτελέσματα του κάθε ψυχομετρικού εργαλείου ξεχωριστά για το κάθε άτομο.

Ηθικά θέματα

Η παρούσα ερευνητική μελέτη ανταποκρίθηκε στις θεμελιώδεις δεοντολογικές αρχές, οι οποίες διέπουν τη διεξαγωγή ψυχολογικής έρευνας. Ειδικότερα:

1. Τηρήθηκε πλήρης εχεμύθεια ως προς τις πληροφορίες που αφορούν τους εξεταζόμενους και διαφυλάχθηκε η ασφάλεια του σχετικού υλικού.
2. Κατοχυρώθηκε η ανωνυμία των εξεταζόμενων.
3. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας και αποκλειστικά και μόνον από τη συγκεκριμένη ερευνητική ομάδα.
4. Η καταπόνηση ή η συγκίνηση των εξεταζόμενων περιορίστηκε στο ελάχιστο.

Η αξιοπιστία των πορισμάτων που προέκυψαν διασφαλίστηκε με την ακριβή και πλήρη περιγραφή των μεθόδων, του δείγματος, του υλικού και των γενικότερων συνθηκών διεξαγωγής της έρευνας.

Για την διεξαγωγή της παρούσας ερευνητικής μελέτης εξασφαλίστηκε άδεια από την Κοσμητεία της Σχολής Επιστημών Ανθρώπινης Κίνησης και Ποιότητας Ζωής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Ερωτηματολόγια

Κλίμακα Αλτρουισμού –Altruism Scale (Ahmed & Jackson, 1979)

Για τη μέτρηση της διάστασης του Αλτρουισμού χρησιμοποιήθηκε ειδικό ερωτηματολόγιο των Ahmed και Jackson, (1979), οι οποίοι ανέπτυξαν την κλίμακα “αποδοχής της πρόνοιας”. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από οκτώ δηλώσεις τύπου

Likert (Διαφωνώ απολύτως 1 - 5 Συμφωνώ Απολύτως), που περιγράφουν την αλτρουιστική συμπεριφορά και ζητά από τους ερωτώμενους να δηλώσουν το βαθμό, στον οποίο συμφωνούν ή διαφωνούν. Η συνολική βαθμολογία προκύπτει από την άθροιση των βαθμών των απαντήσεων των ατόμων στις οκτώ ερωτήσεις, με τις υψηλότερες τιμές να αντιστοιχούν σε υψηλότερα επίπεδα αλτρουισμού (Ahmed & Jackson, 1979). Ο δείκτης Cronbach'a του ερωτηματολογίου στο ελληνικό δείγμα είναι 0,70.

Η κλίμακα της ναρκισσιστικής προσωπικότητας – Narcissistic Personality Inventory (NPI; Raskin & Hall, 1979)

Η κλίμακα της ναρκισσιστικής προσωπικότητας (NPI) είναι ένα αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο, το οποίο δημιουργήθηκε από τους Raskin & Hall το 1979, με σκοπό τη μελέτη των ατομικών διαφορών στο ναρκισσισμό ως σταθερού χαρακτηριστικού της προσωπικότητας (Raskin & Terry, 1988). Στην αρχική του μορφή το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 40 ζεύγη προτάσεων αναγκαστικής επιλογής, όπου από κάθε ζεύγος δυνατών απαντήσεων σε κάθε ερώτηση το άτομο επιλέγει εκείνη τη φράση που περιγράφει καλύτερα τον εαυτό του (Σταλίκας και συν., 2002). Στην ελληνική εκδοχή, μετά από επιβεβαιωτική ανάλυση παραγόντων, απομακρύνθηκαν 10 ζεύγη προτάσεων, έτσι ώστε η τελική μορφή του NPI να περιλαμβάνει 30 ζεύγη (Κοκκώση, Βασλαματζής, Αναγαστόπουλος & Μαρκίδης, 1998).

Το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιείται ευρέως σε έρευνες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό καθώς παρουσιάζει σημαντικές συσχετίσεις με τις κλίμακες NPDS (Narcissistic Personality Disorder Scale) και του ερωτηματολογίου προσωπικότητας (MMPI) (Morey et al., 1985). Στην κωδικοποίηση των απαντήσεων και τη βαθμολόγησή τους από τους ερευνητές η επιλογή από το άτομο εκείνης της εναλλακτικής εκ των δύο σε κάθε ζεύγος προτάσεων ερωτημάτων, που υποδηλώνει

την παρουσία στο άτομο του χαρακτηριστικού της ναρκισσιστικής προσωπικότητας, βαθμολογείται με 1 ενώ η επιλογή της άλλης εναλλακτικής, που αποτελεί ένδειξη της απουσίας του, βαθμολογείται με 0 (Κοκκώση και συν, 1998). Η συνολική βαθμολογία προκύπτει από την άθροιση των βαθμών στις προτάσεις που υποδηλώνουν την παρουσία του χαρακτηριστικού της ναρκισσιστικής προσωπικότητας και λαμβάνει τιμές από 0 έως 30. Η εμφάνιση υψηλότερης τιμής υποδηλώνει μεγαλύτερη ναρκισσιστική συμπεριφορά. Η προσαρμογή της κλίμακας στον ελληνικό πληθυσμό παρουσίασε καλή εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής και ο δείκτης αξιοπιστίας Cronbach's alpha για όλο το ερωτηματολόγιο των 40 ζευγών προτάσεων βρέθηκε ίσος με 0.85. Στην Ελλάδα, έγινε προσπάθεια να διερευνηθεί η ύπαρξη ενός κοινού, γενικού παράγοντα ναρκισσισμού και όχι η ύπαρξη των επτά επιμέρους παραγόντων ναρκισσισμού (επ' αυτού βρίσκεται σε εξέλιξη ανάλυση δεδομένων από δείγμα 943 φοιτητών) (Κοκκώση και συν., 1998).

Ερωτηματολόγιο κοινωνικο-δημογραφικών στοιχείων

Εκτός από τα ανωτέρω ψυχομετρικά εργαλεία, στα άτομα του δείγματος δόθηκε ερωτηματολόγιο, το οποίο περιελάμβανε ερωτήσεις για τα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία τους και την ταυτότητά τους (φύλο και ηλικία).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στον πίνακα 1 περιγράφονται αναλυτικά τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος της έρευνας. Ειδικότερα, συμμετείχαν 100 γυναίκες και 20 άνδρες με μέση ηλικία τα 19,26 έτη ζωής. Όλοι οι συμμετέχοντες ήταν άγαμοι χωρίς παιδιά.

Πίνακας 1: Κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία του δείγματος (N=120)

Φύλο	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Άνδρας	20	16,7%
Γυναίκα	100	83,3%
Οικογενειακή κατάσταση		
Άγαμος/η	120	100%
Παιδιά		
Όχι	120	100%
Απασχόληση		
Αποκλειστικά φοιτητής	100	83,3%
Φοιτητής και υπάλληλος	20	16,7%
Εξάμηνο σπουδών		
1 ^ο	61	50,8
2ο	22	18,3
3ο	2	1,7
4ο	1	,8
6ο	1	,8
7ο	30	25,0
8ο	2	1,7
9ο	1	,8
Αδέλφια		
Ναι	102	85,0
Όχι	18	15,0
Συμμετοχή σε εθελοντικές οργανώσεις		
Ναι	65	54,2
Όχι	55	45,8

Το 17,5% των ερωτώμενων συμμετέχουν σε εθελοντικές δραστηριότητες που έχει αναπτύξει το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου ενώ το 9,2% συμμετέχει σε δραστηριότητες αναφορικά με τη συλλογή ρούχων, τροφίμων κλπ για τους απόρους.

Στους πίνακες που ακολουθούν (2-9), παρουσιάζονται αναλυτικά οι συχνότητες στις απαντήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με το επίπεδο αλτρουισμού τους. Πιο συγκεκριμένα, στον πίνακα 2 αναφορικά με την πρόταση «Οι άνθρωποι πρέπει να πληρώνουν φόρους πρόθυμα, επειδή τα χρήματα πηγαίνουν σε καλούς σκοπούς», η πλειοψηφία του δείγματος (47,5%) ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε. Το 27,5% συμφώνησε ενώ το 15% διαφώνησε.

Πίνακας 2: Οι άνθρωποι πρέπει να πληρώνουν φόρους πρόθυμα, επειδή τα χρήματα πηγαίνουν σε καλούς σκοπούς

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Συμφωνώ απόλυτα	8	6,7
Συμφωνώ	33	27,5
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	57	47,5
Διαφωνώ	18	15,0
Διαφωνώ απόλυτα	4	3,3
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 3 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με την πρόταση «Πιστεύετε στη γενναιόδωρη προσφορά σε οργανισμούς (φορείς), οι οποίοι έχουν ανάγκες». Η πλειοψηφία του δείγματος (53,3%) συμφώνησε. Το 36,7% συμφώνησε απόλυτα ενώ το 9,2% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε.

Πίνακας 3: Πιστεύετε στη γενναιόδωρη προσφορά σε οργανισμούς (φορείς) οι οποίοι έχουν ανάγκες

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Συμφωνώ απόλυτα	44	36,7
Συμφωνώ	64	53,3
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	11	9,2

Διαφωνώ	1	,8
Διαφωνώ απόλυτα	0	0
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με την πρόταση «Θα πρέπει όλοι να συνεισφέρουν γενναιόδωρα για να βοηθήσουν τους λιγότερο ευνοημένους». Η πλειοψηφία του δείγματος (61,7%) συμφώνησε. Το 26,7% συμφώνησε απόλυτα ενώ το 10% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε.

Πίνακας 4: Θα πρέπει όλοι να συνεισφέρουν γενναιόδωρα για να βοηθήσουν τους λιγότερο ευνοημένους

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Συμφωνώ απόλυτα	32	26,7
Συμφωνώ	74	61,7
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	12	10,0
Διαφωνώ	2	1,7
Διαφωνώ απόλυτα	0	0
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 5 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με την πρόταση «Οι άνθρωποι, οι οποίοι έχουν αρκετά για τους εαυτούς τους, έχουν καθήκον να προσφέρουν στους άπορους». Η πλειοψηφία του δείγματος (35%) ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε. Το 30,8% συμφώνησε ενώ το 26,7% συμφώνησε απόλυτα.

Πίνακας 5: Οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν αρκετά για τους εαυτούς τους, έχουν καθήκον να προσφέρουν στους άπορους

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Συμφωνώ απόλυτα	32	26,7
Συμφωνώ	37	30,8
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	42	35,0
Διαφωνώ	9	7,5
Διαφωνώ απόλυτα	0	0
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 6 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με την πρόταση «Δεν πιστεύω στην οποιαδήποτε προσφορά χωρίς αντάλλαγμα». Η πλειοψηφία του δείγματος (60%) διαφώνησε. Το 19,2% διαφώνησε απόλυτα ενώ το 15,8% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε.

Πίνακας 6: Δεν πιστεύω στην οποιαδήποτε προσφορά χωρίς αντάλλαγμα

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Συμφωνώ απόλυτα	0	0
Συμφωνώ	6	5,0
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	19	15,8
Διαφωνώ	72	60,0
Διαφωνώ απόλυτα	23	19,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 7 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με την πρόταση «Οι περισσότεροι φιλανθρωπικοί οργανισμοί είναι ανέντιμοι». Η πλειοψηφία του δείγματος (53,3%) ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε. Το 30,8% διαφώνησε ενώ το 9,2% διαφώνησε απόλυτα.

Πίνακας 7: Οι περισσότεροι φιλανθρωπικοί οργανισμοί είναι ανέντιμοι

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Συμφωνώ απόλυτα	4	3,3
Συμφωνώ	4	3,3
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	64	53,3
Διαφωνώ	37	30,8
Διαφωνώ απόλυτα	11	9,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 8 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με την πρόταση «Τα χρήματα που δαπανώνται για κοινωνική πρόνοια θα μπορούσαν να

χρησιμοποιηθούν για να μειωθούν οι φόροι». Η πλειοψηφία του δείγματος (41,7%) διαφώνησε. Το 35,8% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε ενώ το 11,7% συμφώνησε.

Πίνακας 8: Τα χρήματα που δαπανώνται για κοινωνική πρόνοια θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να μειωθούν οι φόροι

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Συμφωνώ απόλυτα	1	,8
Συμφωνώ	14	11,7
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	43	35,8
Διαφωνώ	50	41,7
Διαφωνώ απόλυτα	12	10,0
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 9 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτώμενων αναφορικά με την πρόταση «Τα περισσότερα χρήματα που δίνονται στους άπορους είναι μια άσκοπη σπατάλη». Η πλειοψηφία του δείγματος (59,2%) διαφώνησε. Το 27,5% διαφώνησε απόλυτα ενώ το 10,8% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε.

Πίνακας 9: Τα περισσότερα χρήματα που δίνονται στους άπορους είναι μια άσκοπη σπατάλη

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Συμφωνώ απόλυτα	1	,8
Συμφωνώ	2	1,7
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	13	10,8
Διαφωνώ	71	59,2
Διαφωνώ απόλυτα	33	27,5
Σύνολο	120	100,0

Στους πίνακες 10-39 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των φοιτητών του δείγματος στις προτάσεις του ερωτηματολογίου σχετικά με τη ναρκισσιστική προσωπικότητα (0=απουσία ναρκισσιστικής προσωπικότητας, 1=παρουσία ναρκισσιστικής

προσωπικότητας). Ειδικότερα, στον παρακάτω πίνακα 83 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 37 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 10:NPI-1

1. α. Έχω το ταλέντο να ασκώ επιρροή στους άλλους. β. Δεν είμαι καλός στο να επηρεάζω τους άλλους.

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	37	30,8
1,00	83	69,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 11, 26 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 94 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 11:NPI-2

2. α. Η μετριοφροσύνη είναι κάτι που δε με χαρακτηρίζει β. Ουσιαστικά είμαι ένας μετρίοφρων χαρακτήρας

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	94	78,3
1,00	26	21,7
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 12, 28 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 92 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 12:NPI-3

3. α. Στις πράξεις μου είμαι σχεδόν πάντα τολμηρός β. Συνήθως, είμαι αρκετά προσεκτικός

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	92	76,7
1,00	28	23,3
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 13, 16 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 104 δεν το εμφανίζουν

Πίνακας 13:NPI-4

4. α. Όταν μου κάνουν φιλοφρονήσεις, αισθάνομαι μερικές φορές αμηχανία

β. Ξέρω ότι είμαι καλός διότι όλοι μου το λένε

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	104	86,7
1,00	16	13,3
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 14, 32 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 88 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 14:NPI-5

5. α. Η ιδέα ότι θα μπορούσα να κυβερνήσω με τρομάζει πολύ

β. Αν ήμουν εγώ στα πράγματα, όλα θα ήταν πιο σωστά.

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	88	73,3
1,00	32	26,7
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 15, 19 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 101 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 15:NPI-6

6. α. Συνήθως, μπορώ να πείσω τους άλλους ότι εγώ δεφταίω

β. Γενικά, αποδέχομαι τις συνέπειες των πράξεων μου

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	101	84,2
1,00	19	15,8
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 16, 59 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 61 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 16:NPI-7

7. α. Ξέρω να διεκδικώ		β. Μακάρι να ήμουν πιο διεκδικητικός	
	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	
,00	61	50,8	
1,00	59	49,2	
Σύνολο	120	100,0	

Στον πίνακα 17, 15 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 105 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 17:NPI-8

8. α. Είναι εύκολο για μένα να μεταχειρίζομαι του άλλους		β. Δε μου αρέσει να ανακαλύπτω ότι μεταχειρίζομαι τους άλλους	
	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	
,00	105	87,5	
1,00	15	12,5	
Σύνολο	120	100,0	

Στον πίνακα 18, 31 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 89 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 18:NPI-9

9. α. Δε μου αρέσει ιδιαίτερα να επιδεικνύω το σώμα μου		β. Μου αρέσει να επιδεικνύω το σώμα μου	
	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	
,00	89	74,2	
1,00	31	25,8	
Σύνολο	120	100,0	

Στον πίνακα 19, 64 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 56 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 19:NPI-10

10. α. Διαβάζω τους ανθρώπους σαν ανοικτό βιβλίο

β. Είναι δύσκολο να καταλάβεις τους άλλους

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	56	46,7
1,00	64	53,3
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 20, 45 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 75 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 20:NPI-11

11. α. Μόνον όταν αισθάνομαι ικανός, αναλαμβάνω την ευθύνη να παίρνω αποφάσεις

β. Μου αρέσει να παίρνω την ευθύνη των αποφάσεων

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	75	62,5
1,00	45	37,5
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 21, 23 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 97 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 21:NPI-12

12. α. Μου αρκούν απλά πράγματα στη ζωή, για να είμαι ικανοποιημένος

β. Θέλω να είμαι κάποιος στα μάτια των άλλων

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	97	80,8
1,00	23	19,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 22, 46 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 74 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 22:NPI-13

13. α. Το σώμα μου δεν είναι κάτι το ιδιαίτερο

β. Μου αρέσει να κοιτάζω το σώμα μου

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	74	61,7
1,00	46	38,3
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 23, 30 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 90 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 23:NPI-14

14. α. Προσπαθώ να μην επιδεικνύομαι

β. Μου αρέσει να επιδεικνύομαι, όταν μου δίνεται η ευκαιρία

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	90	75,0
1,00	30	25,0
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 24, 34 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 86 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 24:NPI-15

15. α. Πάντα ξέρω τι κάνω

β. Μερικές φορές, δεν είμαι σίγουρος για αυτό που κάνω

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	86	71,7
1,00	34	28,3
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 25, 82 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 38 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 25:NPI-16

16. α. Σπάνια μπορεί να πω κάτι αρκετά έξυπνο

β. Σε όλους αρέσουν οι ιστορίες που διηγούμαι

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	38	31,7
1,00	82	68,3
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 26, μόλις 5 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 115 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 26:NPI-17

17. α. Τα περιμένω όλα από τους άλλους

β. Μου αρέσει να κάνω πράγματα για τους άλλους

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	115	95,8
1,00	5	4,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 27, 41 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 79 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 27:NPI-18

18. α. Δε θα είμαι ικανοποιημένος, παρά μόνον όταν πάρω αυτό που μου αξίζει

β. Δέχομαι τις ικανοποιήσεις έτσι όπως έρχονται στη ζωή

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	79	65,8
1,00	41	34,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 28, 20 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 100 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 28:NPI-19

19. α. Θέλω πολύ να έχω εξουσία

β. Δε με ενδιαφέρει ιδιαίτερα η « εξουσία για την εξουσία»

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	100	83,3
1,00	20	16,7
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 29, 43 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 77 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 29:NPI-20

20. α. Δε δίνω σημασία στις νέες τάσεις και στη μόδα

β. Θα μου άρεσε να αρχίσω μια καινούργια μόδα

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	77	64,2
1,00	43	35,8
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 30, 69 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 51 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 30:NPI-21

21. α. Μου αρέσει να βλέπω τον εαυτό μου στον καθρέπτη

β. Δε με ενδιαφέρει να ιδιαίτερα να κοιτάζομαι στον καθρέπτη

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	51	42,5
1,00	69	57,5
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 31, 40 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 80 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 31:NPI-22

22. α. Ζω τη ζωή μου, όπως εγώ θέλω

β. Οι άνθρωποι δεν μπορούν πάντα να ζήσουν τη ζωή τους, όπως θέλουν

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	80	66,7
1,00	40	33,3
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 32, 23 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 97 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 32:NPI-23

23. α. Το να ασκώ εξουσία δεν είναι σημαντικό για μένα

β. Οι άλλοι πάντα δείχνουν ότι αναγνωρίζουν την εξουσία μου

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	97	80,8
1,00	23	19,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 33, 40 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 80 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 33:NPI-24

24. α. Θα προτιμούσα να ήμουν αρχηγός

β. Δε με ενδιαφέρει καθόλου είτε γίνω είτε δεν γίνω αρχηγός

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	80	66,7
1,00	40	33,3
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 34, 23 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 97 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 34:NPI-25

25. α. Θα γίνω σίγουρα σπουδαίος άνθρωπος

β. Ελπίζω να πετύχω

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	97	80,8
1,00	23	19,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 35, 55 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 65 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 35:NPI-26

26. α. Ορισμένες φορές, οι άλλοι πιστεύουν αυτά που λέω

β. Έχω τον τρόπο να κάνω τους άλλους να πιστεύουν οτιδήποτε λέω

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	65	54,2
1,00	55	45,8
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 36, 11 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 109 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 36:NPI-27

27. α. Είμαι γεννημένος αρχηγός

β. Η ηγετική ικανότητα είναι ένα προσόν που παίρνει πολύ καιρό για να αναπτυχθεί

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	109	90,8
1,00	11	9,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 37, 91 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 29 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 37:NPI-28

28. α. Μακάρι κάποτε κάποιος να έγραφε τη βιογραφία μου **β. Δε μου αρέσει καθόλου να σκαλίζουν οι την προσωπική μου ζωή**

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	91	75,8
1,00	29	24,2
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 38, 14 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 106 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 38:NPI-29

29. α. Είμαι περισσότερο ικανός από άλλους ανθρώπους **β. Υπάρχουν πολλά πράγματα που μπορώ να μάθω από τους άλλους**

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	106	88,3
1,00	14	11,7
Σύνολο	120	100,0

Στον πίνακα 39, 33 φοιτητές εμφανίζουν το στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας ενώ 87 δεν το εμφανίζουν.

Πίνακας 39:NPI-30

30. α. Είμαι ένας άνθρωπος, όπως οι άλλοι **β. Είμαι ένα σπάνιο άτομο.**

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
,00	87	72,5
1,00	33	27,5
Σύνολο	120	100,0

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο μέσος όρος αλτρουιστικής συμπεριφοράς στους φοιτητές που συμμετείχαν στην έρευνα άγγιξε το 23,56 ($\pm 2,78$) και ο μέσος όρος των στοιχείων ναρκισσιστικής προσωπικότητας έφθασε το 8,99 ($\pm 4,58$).

Προκειμένου να αξιολογηθεί η συσχέτιση του εθελοντισμού με την αλτρουιστική συμπεριφορά και τα στοιχεία ναρκισσιστικής προσωπικότητας, πραγματοποιήθηκε έλεγχος κανονικότητας του δείγματος μέσω της εντολής Kolmogorov–Smirnov. Η κατανομή του δείγματος δεν ήταν κανονική ($p < 0,05$) και ως εκ τούτου έλαβαν χώρα μη παραμετρικά τεστ.

Ειδικότερα, πραγματοποιήθηκε έλεγχος Spearman correlation προκειμένου να εκτιμηθεί η πιθανή συσχέτιση ανάμεσα στα στοιχεία ναρκισσιστικής προσωπικότητας και το επίπεδο αλτρουισμού. Ωστόσο, δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των δύο παραγόντων ($r = -0,132$, $p = 0,152$).

Επιπρόσθετα, με σκοπό να μελετηθούν πιθανές διαφορές μεταξύ των φοιτητών που συμμετέχουν σε εθελοντικές οργανώσεις και εκείνων που δε συμμετέχουν αναφορικά με τα επίπεδα αλτρουισμού και ναρκισσιστικής συμπεριφοράς, πραγματοποιήθηκε μη παραμετρικό τεστ για δύο ανεξάρτητα δείγματα. Τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο προαναφερόμενες ομάδες με τους φοιτητές, οι οποίοι συμμετείχαν σε εθελοντικές οργανώσεις να εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά αλτρουισμού έναντι εκείνων που δε συμμετείχαν (71,48 έναντι 47,40, $p = 0,000$). Αντιθέτως, δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των όσων συμμετέχουν σε εθελοντικές δραστηριότητες και των όσων δε συμμετέχουν ως προς την εμφάνιση ναρκισσιστικής συμπεριφοράς ($p = 0,056$).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση ορισμένων ψυχολογικών παραμέτρων (αλτρουισμός, ναρκισσισμός) σε φοιτητές του Τμήματος Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου όλων των ετών.

Αρχικά, είναι σημαντικό να τονισθεί το μεγάλο ποσοστό αλτρουιστικής συμπεριφοράς που παρατηρήθηκε στους φοιτητές που συμμετείχαν στην έρευνα σε σύγκριση με το πολύ μικρότερο ποσοστό που εμφάνισαν στο στοιχείο της ναρκισσιστικής προσωπικότητας.

Επιπρόσθετα, διερευνώντας τις πιθανές διαφορές μεταξύ των φοιτητών, οι οποίοι έχουν αναπτύξει εθελοντική δραστηριότητα, και εκείνων που δεν έχουν αναπτύξει, φαίνεται η συσχέτιση της αλτρουιστικής συμπεριφοράς και της εθελοντικής προσφοράς. Συνεπώς, η ερευνητική μας υπόθεση, ότι δηλαδή ο εθελοντισμός συνδέεται με συνθήκες που ενεργοποιούν αλτρουιστικά κίνητρα, τα οποία έχουν αποδειχθεί πυρηνικά στο να οδηγούν στην ανιδιοτελή κοινωνική προσφορά, επιβεβαιώνεται. Αυτή τη σύνδεση έχουν καταδείξει και άλλοι ερευνητές. Ειδικότερα, σε μελέτη των Κούλιου και συν. (2012) αναφορικά με τη διερεύνηση ορισμένων ψυχολογικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας (αλτρουισμός, ευτυχία, ναρκισσισμός, θρησκευτικότητα και γενικότερο οικογενειακό περιβάλλον) που σχετίζονται με τον εθελοντισμό στην παροχή πρωτοβάθμιων νοσηλευτικών

υπηρεσιών, σε δείγμα 121 ατόμων φάνηκε ο υψηλότερος βαθμός αλτρουισμού στους εθελοντές σε σχέση με τους μη εθελοντές.

Επίσης, σε μελέτη των Ζουμπρή και συν. (2014) αναφορικά με τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας που ωθούν τους επαγγελματίες υγείας στον εθελοντισμό, αναδεικνύεται η σχέση των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της προσωπικότητας με τον εθελοντισμό. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, φαίνεται να υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι τα άτομα που έχουν συμμετάσχει σε κάποια εθελοντική προσπάθεια, είναι άτομα με υψηλό αίσθημα αλτρουισμού, έχουν χαμηλή τιμή στην κλίμακα ναρκισσιστικής προσωπικότητας και υψηλό ποσοστό προσωπικότητας.

Σε αυτό το σημείο, είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι σε μελέτη της Laraine Tumblin (2012) σχετικά με τη συσχέτιση της ναρκισσιστικής προσωπικότητας και του κινήτρου για εμπλοκή σε εθελοντικές δραστηριότητες, σε δείγμα 350 ατόμων, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες σε εθελοντικές δραστηριότητες παρουσιάζουν υψηλό ποσοστό ναρκισσισμού αιτιολογώντας το ότι οι ναρκισσιστές κινητοποιούνται στο να αναπτύσσουν εθελοντική δραστηριότητα όχι λόγω της ανάγκης για προσφορά αλλά λόγω της ανάγκης για δική τους προβολή. Αντιθέτως, δε φαίνεται η εμφάνιση ναρκισσιστικής ή όχι συμπεριφοράς να επηρεάζει τη συμμετοχή ή μη σε εθελοντικές οργανώσεις.

Αναφορικά με τους περιορισμούς της μελέτης, είναι σημαντικό να τονισθεί ότι θα ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρον να γίνουν μελλοντικές ερευνητικές προσπάθειες σχετικά με τον εθελοντισμό και την πιθανή συσχέτισή του με άλλες μεταβλητές, οι οποίες δε διερευνήθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης. Πιθανά ερευνητικά ερωτήματα που μπορούν να μελετηθούν είναι τα ακόλουθα: α) ποια είναι τα κίνητρα της εθελοντικής εργασίας και πως συνδέονται με το φαινόμενο της ανεργίας; (β) ο

εθελοντισμός στον χώρο της εκπαίδευσης είναι ανεπτυγμένος; και (γ) η πολιτική ιδεολογία επηρεάζει τις σχέσεις τόσο μεταξύ των εθελοντικών οργανώσεων όσο και μεταξύ τους με το κράτος (Ζουμπρή και συν., 2014).

Επίσης, τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την εν λόγω μελέτη μπορούν να επεκταθούν περαιτέρω σε μεγαλύτερα δείγματα παρέχοντας τη δυνατότητα ελέγχου των παραπάνω μεταβλητών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ο εθελοντισμός έχει βαθιές ρίζες στη χώρα μας και είναι στενά συνυφασμένος με την ιστορία του τόπου καθώς και πολλών άλλων ευρωπαϊκών και ευρωγενών κοινωνιών. Παρ' όλα αυτά, δεν έχει προσελκύσει τη δέουσα προσοχή και το ενδιαφέρον της επιστημονικής μας κοινότητας και σαν αποτέλεσμα η εννοιολόγηση και η ιστορική εξέλιξη αυτού του πολύμορφου πολιτισμικού και κοινωνικοοικονομικού φαινομένου παραμένουν ακόμα ένα ζητούμενο. Στην Ελληνική Ορθόδοξη εκκλησία, η εθελοντική προσφορά αποτελεί κύριο στοιχείο της κοινότητας των πιστών και της λειτουργίας της ενορίας. Επίσης, όλοι και όλες που κατοικούν σε αυτή τη χώρα, ντόπιοι και ξένοι, γνωρίζουν έστω κάτι για τη δράση ορισμένων μεγάλων εθελοντικών οργανώσεων, όπως ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων, οι Γιατροί χωρίς Σύνορα, καθώς και άλλων που δραστηριοποιούνται στην προστασία του περιβάλλοντος (Στασινοπούλου, 2011).

Την τελευταία δεκαετία και με κύρια αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, η εθελοντική προσφορά ως σχέση πολίτη - κράτους για την επιτυχία συγκεκριμένου έργου ήλθε στο προσκήνιο. Για πρώτη φορά ο όρος εθελοντισμός μπήκε στο δημόσιο λόγο, ενώ έγιναν πολλές εκδηλώσεις για την προώθησή του κυρίως σε σχέση με τη διεξαγωγή αυτών των αγώνων. Τα τελευταία χρόνια και καθώς η

οικονομική κρίση οδηγεί σε δραματική συρρίκνωση των κοινωνικών υπηρεσιών και δικαιωμάτων, επικαλούνται επίσης οι αρμόδιοι για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής του κράτους το ρόλο του εθελοντισμού στην κάλυψη μεγάλου φάσματος αναγκών, ιδιαίτερα των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού (Στασινοπούλου, 2011).

Στο πλαίσιο εκπόνησης της εν λόγω εργασίας το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων σε αυτή, ήτοι 54,2%, έχει δηλώσει την ενεργό εθελοντική του δραστηριότητα. Ωστόσο, υπάρχει και ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό της τάξης του 45,8% που δεν έχει δραστηριοποιηθεί εθελοντικά.

Ένας από τους παράγοντες μη συμμετοχής των ατόμων στη χώρα μας σε εθελοντικές οργανώσεις είναι η έλλειψη συμπαράστασης από την πλευρά του κράτους προς τις τελευταίες αποτελώντας με αυτόν τον τρόπο τροχοπέδη στην ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας των εθελοντικών οργανώσεων με τους κρατικούς φορείς (κεντρική διοίκηση και αυτοδιοίκηση) γεγονός που κάνει τη συνεργασία να υπολείπεται των προσδοκιών και απαιτήσεων των εθελοντικών οργανώσεων. Επικρατεί μια έλλειψη θεσμικού πλαισίου και δυστυχώς δεν υπάρχει συνεννόηση μεταξύ των αρμόδιων κρατικών φορέων για το τι θα πρέπει να γίνει (Παναγιωτίδου, 1999, Ververidis & Varlamis, 1997).

«Επομένως είναι αναγκαίο να υπάρξουν αμοιβαίες συζητήσεις για την δημιουργία όχι μόνο θεσμικού πλαισίου αλλά και της ύπαρξης διαφάνειας, λογοδοσίας, αποδοτικότητας και συνεργατικής δημοκρατίας. Όμως, δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί μια συνεργασία για την μετατόπιση των κρατικών βαρών στους εθελοντές, οι οποίοι είναι ένα απλήρωτο εργατικό δυναμικό. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι ο εθελοντισμός είναι απλά μια άποψη για την ζωή που δεν επιβάλλεται και δεν πληρώνεται. Αυτό που είναι επιθυμητό είναι μια μικτή συνεργασία που θα

συμμετέχουν και θα ανταλλάσσουν απόψεις όλοι οι φορείς κρατικοί και μη, με στόχο το κοινωνικό καλό» (Ζουμπρής και συν., 2014, σ.75).

Τέλος, είναι πολύ βασικό να τονισθεί η σημαντικότητα δημιουργίας προγραμμάτων υποστήριξης και συμβουλευτικής για τους ίδιους τους εθελοντές. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι η εποπτεία και η παροχή βοήθειας στη διαχείριση δύσκολων καταστάσεων αξιολογούνται ως παράγοντες ύψιστης σημασίας για την επιτυχία ενός εθελοντικού προγράμματος(http://www.ecb.co.uk/sites/default/files/kb26_having_the_right_people_in_place_-_recruiting_and_supporting_volunteers.pdf).

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Πρέπει να επισημάνουμε ότι ο εθελοντισμός είναι συγχρόνως δικαίωμα και χρέος. Δικαίωμα γιατί κάθε άνθρωπος πρέπει να μπορεί να συμμετέχει ενεργά στο κοινωνικό γίγνεσθαι με ελευθερία βούλησης και αυτογνωσία, χρέος γιατί όσα γνωρίζουμε, μαζί με τις ικανότητές μας, δεν αποτελούν κάποιο είδος ατομικής Σιδιοκτησίας, αλλά δώρα Θεού και καρποί κοπιώδους και θυσιαστικής προσφοράς πολλών γενεών συνανθρώπων μας που οφείλουμε να μοιραζόμαστε, να αξιοποιούμε και να αποδίδουμε. Ιδιαίτερα σήμερα, αποτελεί ακόμα πιο έντονα ανθρώπινη ανάγκη σε ένα μισάνθρωπο, κοινωνικό - οικονομικό σύστημα, η κρίση του οποίου αποκαλύπτει το πραγματικό πρόσωπο του άκρατου ατομικισμού.

Στασινοπούλου, 2011

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνική

- Ανθόπουλος Χ. (2000). Εθελοντισμός, Αλληλεγγύη και Δημοκρατία. Η εθελοντική δράση στη συνταγματική προοπτική. Αθήνα, Οξύ, 32-33.
- Γκοτζαμάνης, Κ. (1996). Διαγνωστικά κριτήρια DSM-IV™ Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας, 89-91, 94
- Δημητρόπουλος, Ε. (1994). Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Επιστημονικής Έρευνας. Αθήνα: Έλλην, 123
- Δικαίος Κ. (επιμ.) (2010). Ιστορία της κοινωνικής πολιτικής . Gutenberg, Αθήνα, 76
- Duverger, Μ. (Μτφ. Ν. Παπαδόδημα). (1978). Μέθοδοι Κοινωνικών Επιστημών. Αθήνα: ΕΚΚΕ, 45
- Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις – Μια πρώτη προσέγγιση μέσα από το ερευνητικό πρόγραμμα Volmed Hellas(1997). Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ), Πάντειο Πανεπιστήμιο, 87.
- Φίλιας, Β. (1996). Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών. Αθήνα: Gutenberg, 51.
- Ζάννης Π.(2002). Τρίτος τομέας και κοινωνία πρόνοιας- Κριτική ανάλυση των θεωρητικών προσεγγίσεων. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 39-41

- Ζουμπρής Κ, Λαβδανίτη Μ, Ιωαννίδης Α, Κατσαραγάκης Σ, Γκούβα Μ, Βασιλόπουλος Γ, Ζυγά Σ. (2014). Διερεύνηση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας των επαγγελματιών υγείας σχετικά με τον εθελοντισμό. *Vima του Askliρίου Journal* 12(1), 66-81.
- Κοκκώση, Μ., Βασιλαματζής, Γ, Αναγνωστόπουλος, & Μαρκίδης, Μ. (1998). Το Ερωτηματολόγιο Ναρκισσιστικής Προσωπικότητας: Προσαρμογή και μελέτη των ψυχομετρικών ιδιοτήτων του. *Ψυχιατρική*, 9, 119-133.
- Κουβέλη, Α. (1984). Το Στοιχείο της Παραμόρφωσης στην Εμπειρική Κοινωνική Έρευνα: Τυποποιημένο Ερωτηματολόγιο και Ελεύθερη Συνέντευξη. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 54, 21- 47.
- Κούλιου Φ., Δραγκιώτη Ε., Κοτρώτσιου Ε. & Γκούβα Μ. (2012). Διερεύνηση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας των εθελοντών στην παροχή πρωτοβάθμιων νοσηλευτικών υπηρεσιών σε ανθρωπιστικές μη κυβερνητικές οργανώσεις. *Διεπιστημονική Φροντίδα Υγείας*, 4(1), 34-42.
- Κυριαζή, Ν. (2001). Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 77-79.
- Λαμπίρη - Δημάκη Ι. & Κελεπής, Χ. (1995). Κοινωνικές Έρευνες με Στατιστικές Μεθόδους. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 92.
- Λελάκης, Γ. (1983). Η Εκπαιδευτική Έρευνα. Αθήνα: Εκδ. ΣΕΛΕΤΕ, 108.
- Μάνος, Ν. (1997). Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 174-178, 191-194, 212
- Παναγιωτίδου Ε. (1999). Η κοινωνία εθελοντών. Ένωση πολιτών για την παρέμβαση. Αθήνα, 35
- Πολυζωΐδης Π. (2006). Εθελοντισμός και κοινωνική προστασία, *Ελληνικά Γράμματα*, 62-64

- Σταθόπουλος Π. (1997). Κοινωνική Πρόνοια – Μια γενική θεώρηση, Εκδόσεις Έλλην, 72-75
- Στασινοπούλου Ό. (2011). Εννοιολόγηση και Οριοθέτηση του Εθελοντισμού στην Ιστορική του Εξέλιξη. Ειδική Συνολική Επιτροπή Γυναικείων Θεμάτων της Εκκλησίας της Ελλάδος. Δ΄ Συνδιάσκεψη Γυναικών Εκπροσώπων Ι.Μ. Αθήνα: 3-4 Ιουνίου 2011, 67.
- Στασινοπούλου Ό. (2008). Από τη Συγχώνευση στην Υποκατάσταση: Σχέσεις Κράτους- Τρίτου Τομέα στην Αναδιάρθρωση του Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας. Εισήγηση στο τρίτο διεθνές συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής, Κοινωνική μεταρρύθμιση και αλλαγές στο μείγμα «Δημόσιου- Ιδιωτικού» στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας. Αθήνα 2008, 32
- Στασινοπούλου Ό. (2007). Από το άτομο στο ανθρώπινο πρόσωπο Η συμβολή της πατερικής σκέψης στην υπέρβαση διλημμάτων της κοινωνικής πολιτικής. στο Δ. Μαργιπλής (επιμ.) Κριτικές προσεγγίσεις στον ορθόδοξο πολιτισμό – όψεις του Ελληνικού παραδείγματος εκδόσεις Αντ. Σταμούλη, 2007, 111-136.
- Στασινοπούλου Ό. (2006). Από τον τρίτο τομέα στην παγκόσμια κοινωνία των πολιτών. Η σημασία των ορισμών, στο Α. Φραγκούλη κ.ά. « Οι κοινωνικές επιχειρήσεις στη ψυχική υγεία» Επιλογές κειμένων από συνέδρια του CEFEC. ΠΕΨΑΕΕ, ΕΠΕΚΕΙΝΑ,. Χανιά, 179-187.
- Στασινοπούλου Ό. (1996). Ζητήματα Σύγχρονης Κοινωνικής Πολιτικής, Gutenberg, Αθήνα, 151
- Ιωαννίδης Ι. (2002). Ο ρόλος του εθελοντικού τομέα στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη-Η περίπτωση της πόλης του Πειραιά κατά την περίοδο 1974-2000. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 124

Καλαντζή - Αζίζι, Α., Δέγλερης Ν. (1992). Θέματα ψυχοθεραπείας της συμπεριφοράς. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 86

Καλαντζή - Αζίζι, Α. (1999). Εφαρμοσμένη Κλινική Ψυχολογία στο χώρο της Υγείας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 69

Κασιμάτη, Κ. (1984). Εμπειρική έρευνα και κοινωνικές επιστήμες. Σκέψεις γύρω από την Προβληματική της. Στο Κ. Μουστάκα & Κ. Κασιμάτη (Επιμ.), Η Προβληματική της Εμπειρικής Έρευνας. Δύο Εφαρμογές με Επίκεντρο το Παιδί (σ. 11-34). Αθήνα: Έκδοση Αετοπουλείου Πολιτιστικού Κέντρου Δήμου Χαλανδρίου.

B. Ξενόγλωσση

Berdie, R. & Anderson, P. (1974). Questionnaires: Design and Use. New Jersey: Scarecrow Press, 21-23

Czaja, R. & Blair, J. (1996). Designing Surveys, A Guide to Decisions and Procedures. Thousand Oaks, Ca.: Pine Forge Press, 12

De Vaus, D. A. (1993). Surveys in Social Research. London: UCL Press, 25

Emmons, R. A. (1987). Narcissism: Theory and measurement. Journal of Personality and Social Psychology, 52, 11-17. doi:10.1037/0022-3514.52.1.11

Evers A. (2004). Mixed welfare systems and Hybrid organizations – Changes in the Governance and Provision of Social Services. 6th international conference of ISTR.

Hammersley, M. (1992). What's wrong with Ethnography? London: Rout ledge.

http://www.ecb.co.uk/sites/default/files/kb26_having_the_right_people_in_place_-_recruiting_and_supporting_volunteers.pdf

Linsky, S. (1975). Stimulating Responses to Mailed Questionnaires: A. Review. Public Opinion Quarterly, 39, 82-102.

Oppenheim, M. (1968). Questionnaire Design and Attitude Measurement. New York: Basic Books, 14-16

Pestoff V. & Brandson T. (eds) (2008). Co-production, the third sector and the delivery of public services, Routledge, London, 21

Tumblin L. (2012). Narcissism and the Motivation to Engage in Volunteerism. The Ohio State University, 42

Ververidis S, Varlamis I. (1997). Non-Governmental Organizations in Greece gone virtual. Proceedings of the IFIPWG9, Athens.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Αξιότιμε κύριε/ κυρία,

Στο πλαίσιο εκπόνησης Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διοίκηση Υπηρεσιών Υγείας και Διαχείριση Κρίσεων» σας ενημερώνουμε ότι θα διεξαχθεί μια έρευνα που έχει ως στόχο την συσχέτιση του εθελοντισμού- αλτρουιστικών κινήτρων και ναρκισσισμού σε πληθυσμό φοιτητών νοσηλευτικής.

Σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης είναι η ανίχνευση πλευρών της προσωπικότητας των φοιτητών νοσηλευτικής ως προς τον εθελοντισμό. Τα δεδομένα και τα αποτελέσματα θα βοηθήσουν στην συσχέτιση του εθελοντισμού με την ανάπτυξη αλτρουιστικών κινήτρων καθώς και με την αλλαγή στάσης ζωής.

Για τους παραπάνω λόγους η συμμετοχή σας είναι ιδιαίτερα σημαντική. Παρακαλούμε αφιερώστε μερικά λεπτά από το χρόνο σας, εφόσον συμφωνείτε να συμμετέχετε στην έρευνα. Η συμμετοχή σας στην μελέτη θα ανταποκριθεί στις θεμελιώδεις δεοντολογικές αρχές, οι οποίες διέπουν την διεξαγωγή μιας έρευνας. Οι απαντήσεις σας είναι εμπιστευτικές και το ερωτηματολόγιο ανώνυμο.

Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων

Με τιμή,

Θεοδωρακοπούλου Νικολέτα

Νοσηλεύτρια ΠΕ, Φοιτήτρια ΠΜΣ

«Διοίκηση Υπ. Υγείας

Διαχείριση Κρίσεων»,

Τμ Νοσηλευτικής, Παν. Πελοποννήσου

Ζυγά Σοφία

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμ. Νοσηλευτικής, Παν. Πελοποννήσου

Επιβλέπον μέλος ΔΕΠ

Ημερομηνία συγκατάθεσης:.....

Υπογραφή Συμμετέχοντα:.....

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ- ΑΛΤΡΟΥΙΣΤΙΚΩΝ ΚΙΝΗΤΡΩΝ ΚΑΙ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΜΟΥ ΣΕ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

Παρακαλούμε συμπληρώστε το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί σύμφωνα με τις οδηγίες που δίνονται. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι Ανώνυμη και θα διαφυλαχθεί το Απόρρητο των πληροφοριών που δίνονται. Είναι σαφές ότι δεν πρόκειται να δημοσιοποιηθούν προσωπικά στοιχεία των συμμετεχόντων και επιπλέον κανείς δεν γνωρίζει τους συμμετέχοντες εκτός από τους ερευνητές.

Σας ευχαριστούμε για τη συμμετοχή σας και για τον χρόνο σας!

1) ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΛΤΡΟΥΙΣΜΟΥ

1. Οι άνθρωποι πρέπει να πληρώνουν φόρους πρόθυμα, επειδή τα χρήματα πηγαίνουν σε καλούς σκοπούς				
Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1	2	3	4	5
2. Πιστεύετε στη γενναιόδωρη προσφορά σε οργανισμούς (φορείς) οι οποίοι έχουν ανάγκες				
Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1	2	3	4	5
3. Θα πρέπει όλοι να συνεισφέρουν γενναιόδωρα για να βοηθήσουν τους λιγότερο ευνοημένους				
Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1	2	3	4	5
4. Οι άνθρωποι οποίοι έχουν αρκετά για τους εαυτούς τους, έχουν καθήκον να προσφέρουν στους άπορους				
Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1	2	3	4	5
5. Δεν πιστεύω στην οποιαδήποτε προσφορά χωρίς αντάλλαγμα				
Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1	2	3	4	5
6. Οι περισσότεροι φιλανθρωπικοί οργανισμοί είναι ανέντιμοι				
Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1	2	3	4	5
7. Τα χρήματα που δαπανώνται για κοινωνική πρόνοια θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να μειωθούν οι φόροι				
Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1	2	3	4	5
8. Τα περισσότερα χρήματα που δίνονται στους άπορους είναι μια άσκοπη σπατάλη				
Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ Ούτε Διαφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1	2	3	4	5

2) ΚΛΙΜΑΚΑ ΝΑΡΚΙΣΣΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΟΔΗΓΙΕΣ: Ο παρακάτω πίνακας, αποτελείται από 30 ζεύγη προτάσεων /ερωτημάτων **αναγκαστικής επιλογής**, όπου από κάθε ζεύγος δυνατών απαντήσεων σε κάθε ερώτηση το άτομο επιλέγει εκείνη τη φράση που περιγράφει καλύτερα τον εαυτό του. Σας παρακαλούμε, **κυκλώστε** μία πρόταση (α ή β) για το κάθε ένα από τα παρακάτω ζεύγη.

31. α. Έχω το ταλέντο να ασκώ επιρροή στους άλλους.	β. Δεν είμαι καλός στο να επηρεάζω τους άλλους.
32. α. Η μετριοφροσύνη είναι κάτι που δε με χαρακτηρίζει	β. Ουσιαστικά είμαι ένας μετριόφρων χαρακτήρας
33. α. Στις πράξεις μου είμαι σχεδόν πάντα τολμηρός	β. Συνήθως, είμαι αρκετά προσεκτικός
34. α. Όταν μου κάνουν φιλοφρονήσεις, αισθάνομαι μερικές φορές αμηχανία	β. Ξέρω ότι είμαι καλός διότι όλοι μου το λένε
35. α. Η ιδέα ότι θα μπορούσα να κυβερνήσω με τρομάζει πολύ	β. Αν ήμουν εγώ στα πράγματα, όλα θα ήταν πιο σωστά.
36. α. Συνήθως, μπορώ να πείσω τους άλλους ότι εγώ δεν φταίω	β. Γενικά, αποδέχομαι τις συνέπειες των πράξεων μου
37. α. Ξέρω να διεκδικώ	β. Μακάρι να ήμουν πιο διεκδικητικός
38. α. Είναι εύκολο για μένα να μεταχειρίζομαι του άλλους	β. Δε μου αρέσει να ανακαλύπτω ότι μεταχειρίζομαι τους άλλους
39. α. Δε μου αρέσει ιδιαίτερα να επιδεικνύω το σώμα μου	β. Μου αρέσει να επιδεικνύω το σώμα μου
40. α. Διαβάζω τους ανθρώπους σαν ανοικτό βιβλίο	β. Είναι δύσκολο να καταλάβεις τους άλλους
41. α. Μόνον όταν αισθάνομαι ικανός, αναλαμβάνω την ευθύνη να παίρνω αποφάσεις	β. Μου αρέσει να παίρνω την ευθύνη των αποφάσεων
42. α. Μου αρκούν απλά πράγματα στη ζωή, για να είμαι ικανοποιημένος	β. Θέλω να είμαι κάποιος στα μάτια των άλλων
43. α. Το σώμα μου δεν είναι κάτι το ιδιαίτερο	β. Μου αρέσει να κοιτάζω το σώμα μου
44. α. Προσπαθώ να μην επιδεικνύομαι	β. Μου αρέσει να επιδεικνύομαι, όταν μου δίνεται η ευκαιρία
45. α. Πάντα ξέρω τι κάνω	β. Μερικές φορές, δεν είμαι σίγουρος για αυτό που κάνω
46. α. Σπάνια μπορεί να πω κάτι αρκετά έξυπνο	β. Σε όλους αρέσουν οι ιστορίες που διηγούμαι
47. α. Τα περιμένω όλα από τους άλλους	β. Μου αρέσει να κάνω πράγματα για τους άλλους
48. α. Δε θα είμαι ικανοποιημένος, παρά μόνον όταν πάρω αυτό που μου αξίζει	β. Δέχομαι τις ικανοποιήσεις έτσι όπως έρχονται στη ζωή
49. α. Θέλω πολύ να έχω εξουσία	β. Δε με ενδιαφέρει ιδιαίτερα η « εξουσία για την εξουσία»
50. α. Δε δίνω σημασία στις νέες τάσεις και στη μόδα	β. Θα μου άρεσε να αρχίσω μια καινούργια μόδα
51. α. Μου αρέσει να βλέπω τον εαυτό μου στον καθρέπτη	β. Δε με ενδιαφέρει να ιδιαίτερα να κοιτάζομαι στον καθρέπτη
52. α. Ζω τη ζωή μου, όπως εγώ θέλω	β. Οι άνθρωποι δεν μπορούν πάντα να ζήσουν τη ζωή τους, όπως θέλουν
53. α. Το να ασκώ εξουσία δεν είναι σημαντικό για μένα	β. Οι άλλοι πάντα δείχνουν ότι αναγνωρίζουν την εξουσία μου
54. α. Θα προτιμούσα να ήμουν αρχηγός	β. Δε με ενδιαφέρει καθόλου είτε γίνω είτε δεν γίνω αρχηγός
55. α. Θα γίνω σίγουρα σπουδαίος άνθρωπος	β. Ελπίζω να πετύχω
56. α. Ορισμένες φορές, οι άλλοι πιστεύουν αυτά που λέω	β. Έχω τον τρόπο να κάνω τους άλλους να πιστεύουν οτιδήποτε λέω
57. α. Είμαι γεννημένος αρχηγός	β. Η ηγετική ικανότητα είναι ένα προσόν που παίρνει πολύ καιρό για να αναπτυχθεί
58. α. Μακάρι κάποτε κάποιος να έγραφε τη βιογραφία μου	β. Δε μου αρέσει καθόλου να σκαλίζουν οι την προσωπική

	μου ζωή
59. α. Είμαι περισσότερο ικανός από άλλους ανθρώπους	β. Υπάρχουν πολλά πράγματα που μπορώ να μάθω από τους άλλους
60. α. Είμαι ένας άνθρωπος, όπως οι άλλοι	β. Είμαι ένα σπάνιο άτομο.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

2. Ηλικία: .....

3. Οικογενειακή Κατάσταση:

Άγαμος/η Έγγαμος/η Διαζευγμένος/η Χήρος/α Τέκνα: ΝΑΙΟΧΙ

4. Απασχόληση:

Αποκλειστικά φοιτητής Φοιτητής και εργαζόμενος

5. Εξάμηνο Σπουδών .....

6. Έχετε αδέρφια;

Ναι Όχι

7. Συμμετέχετε σε εθελοντικές οργανώσεις;

Ναι Όχι

8. Αν ναι σε ποιες;

.....
.....
.....

Σας ευχαριστούμε για τη συνεργασία!